

УДК 327.39(477).355.357:061.1НАТО

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет
імені Івана Франка
(79000, м. Львів, вул. Університетська, 1)

ЗВІТ
ПРО ВИКОНАННЯ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ РОЗРОБКИ
«Наукове дослідження впливу візового режиму і досвіду перетину державного
кордону на динаміку зростання громадської підтримки ідеї вступу України до
НАТО»

Львів-2008

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР: 79 с., 47 рис., 5 табл., 3 додатки, 10 джерел.

Об'єктом дослідження були консульські установи країн-членів НАТО – передусім Польщі і Чехії, Словаччини й Угорщини, а також сучасний українсько-польський кордон. Досліджувалися: 1) зміни у візовій політиці країн-членів НАТО щодо громадян України після ратифікації Умови про спрощення візового режиму між нашою державою і ЄС; 2) якість обслуговування громадян у консульських установах даних країн; 3) динаміка позитивних змін у стані прикордонної інфраструктури на українсько-польському кордоні (кількість та якість прикордонних переходів і під'їзних доріг; ставлення працівників прикордонної та митної служб до українських громадян; дотримання прав людини під час перетину українсько-НАТОВського кордону тощо); в) вплив змін у візовому режимі, процедурі видачі віз і перетину західного кордону на зростання/зниження числа прихильників вступу до НАТО в українському суспільстві.

Метою роботи було створення методу комплексного моніторингу взаємозалежності візового режиму й процедури перетину кордону на динаміку зростання симпатій/антипатій громадян України щодо Північноатлантичного альянсу та його практичне застосування в наукових дослідженнях даної проблеми.

В результаті проведених емпіричних досліджень та їх аналізу встановлено, що протягом 2008 р. ситуація залишилася без помітних позитивних змін. Що більше, зміни на гірше, що стосується кількості виданих від, передусім багаторазових, дотримання термінів їх видачі, черг під консульствами, уніфікації списку документів, необхідних для отримання візи. На кордоні надто повільно відбувається модернізація існуючих транскордонних переходів (Шегині - Медика), не розпочато будівництва нових; поганою залишається якість під'їзних доріг; зберігаються великі черги, невмотивовані затримки в оформленні паспортів та митних процедурах, некоректне ставлення митників і прикордонників по обох сторонах кордону до наших громадян. Все це загалом сприяє, на жаль, посиленню скептицизму українців щодо можливого вступу нашої держави до євроатлантичних структур.

НАТО, УКРАЇНА, ВІЗОВИЙ РЕЖИМ, ПЕРЕТИН ДЕЖАВНОГО КОРДОНУ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1 МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВІЗОВОГО РЕЖИМУ І ДОСВІДУ ПЕРЕТИНУ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ НА ДИНАМІКУ ЗРОСТАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ПІДТРИМКИ ІДЕЇ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО НАТО.....	10
2 АНАЛІЗ СТАВЛЕННЯ МЕШКАНЦІВ ДО ПРОЦЕДУРИ ВИДАЧІ ВІЗ У КОНСУЛЬСЬКИХ ПРЕДСТАВНИЦТВАХ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО.....	12
3 СТАВЛЕННЯ ДО ПРОЦЕДУРИ ПЕРЕТИНУ КОРДОНУ З КРАЇНАМИ НАТО (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕНЬ НА ППП ШЕГІНІ ТА РАВА-РУСЬКА).....	33
4 ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІНИ (ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ) ПРОЦЕДУРИ ОТРИМАННЯ ВІЗ ТА ПЕРЕТИНУ КОРДОНУ З КРАЇНАМИ ПІВНІЧНО- АТЛАНТИЧНОГО АЛЬЯНСУ ПО МІРІ РЕАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНОЮ КУРСУ НА ЄВРОАТЛАНТИЧНУ ІНТЕГРАЦІЮ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗМІНУ СТАВЛЕННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО НАТО.....	52
ВИСНОВКИ.....	64
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ.....	69
ДОДАТКИ.....	71
Додаток А Анкета соціологічного опитування громадян України на пунктах перетину державного кордону (Шегині, Рава-Руська) з метою виявлення впливу даної процедури на їхнє ставлення до проблеми вступу нашої держави до НАТО.....	71
Додаток Б Анкета соціологічного опитування громадян України біля консульських представництв країн-учасниць Північноатлантичного альянсу з метою виявлення впливу процедури отримання віз на їхнє ставлення до проблеми вступу нашої держави до НАТО.....	73
Додаток В Зведені таблиці та діаграми за результатами опитування.....	75

ВСТУП

Протягом чотирьох років, що минули від часу перемоги демократичних сил на президентських виборах 2004-2005 рр. на суспільно-політичній мапі нашої держави кардинальних змін, на жаль, не відбулося. Підтвердженням цього стали, зокрема, дострокові парламентські вибори 30 вересня 2007 р. Перемога демократичного блоку, з одного боку, підтвердила волю більшості українського народу будувати демократичне суспільство, що базується на європейських та загальнолюдських цінностях. З іншого, майже 40% виборців підтримали політичні сили, зорієнтовані на співпрацю з Росією, Білоруссю та Казахстаном в рамках Єдиного економічного простору та Шанхайської Оборонної Стратегії. Таким чином, ці вибори, як і результати численних соціологічних опитувань, у черговий раз засвідчили, що Україна й далі залишається на роздоріжжі цивілізаційного розвитку. А її мешканці мають цілком протилежне бачення головних векторів зовнішньої політики держави. В даній ситуації важко однозначно говорити про прозахідну чи проросійську перспективу України. Зрозумілим є лише те, що рано чи пізно їй буде потрібно однозначно вибрати між НАТО-ЄС та ШОС-ЄЕП.

На нашу думку, успіх реалізації головного вектора зовнішньої політики нашої держави на євроатлантичну інтеграцію, задекларованого Президентом та урядом України, значною мірою залежатиме як від внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Без сумніву, величезне значення для входження нашої держави до європейських структур матиме всебічна підтримка України на міжнародній арені з боку Сполучених Штатів, НАТО та Європейського Союзу, їхня готовність конкурувати з Росією за впливи на пострадянському просторі. Проте вирішальним є і буде стан внутрішньої ситуації в Україні, тобто радикальність, послідовність та демократичний характер здійснення нею суспільних і ринкових реформ. А також єдність політичних еліт у виборі перспектив і характеру розвитку нашої держави.

В умовах складної внутрішньої ситуації в Україні основні політичні табори – правлячий і опозиційний – говорять про першочерговість забезпечення національних інтересів при виборі основного вектора зовнішньої політики держави.

Однак парадокс українських реалій полягає в тому, що на думку багатьох аналітиків процес формування сучасної політичної нації в Україні є далеко не завершеним. В зв'язку з чим можна говорити про існування принаймні двох «національних інтересів» які озвучують представники згаданих політичних таборів.

Для табору проросійських політичних сил, в якому переважають представники сходу та півдня України, заселеного переважно росіянами та російськомовними українцями, політичний та економічний союз з Росією в рамках так званого ЄСП видається цілком природнім. Ця концепція є проявом прагматичних інтересів власників підприємств важкої та хімічної промисловості. Власне ці галузі протягом останніх років давали від 7 до 14 відсотків приросту промислового виробництва та величезні прибутки керівникам «донецького» й «дніпропетровського» кланів. Тому в умовах високих світових цін на енергоносії, передусім на газ, вони (навіть коштом політичного підпорядкування українських національних інтересів Росії) хотіли б зберегти нижчі від світових ціни на газ для своїх підприємств, де внаслідок використання морально застарілих технологій його споживають в чотири рази більше ніж подібні підприємства в Європі. В дискусії з представниками проєвропейського табору основним аргументом «регіоналів» є те, що інтеграція України в ЄСП має принести негайні результати. Вважається, що усунення митних бар'єрів та збереження нижчих від світових цін на енергоносії може дати Україні додаткові прибутки в 1 млрд. доларів США на рік. Подібна аргументація має чимало прихильників, оскільки погіршення відносин з Росією внаслідок «помаранчевої» революції та прозахідного курсу президента В.Ющенка вже принесло українській економіці значні втрати. Їх причиною стало підвищення цін на російський газ більш ніж у два рази, а також так звані «м'ясна» та «молочна» війни між Україною та Росією.

В дискусії з прихильниками прозахідного курсу проросійське лобі не враховує, однак, того факту, що навіть формальне створення ЄСП ще не означає, що ця структура почне ефективно працювати. Тим більше в інтересах всіх держав-членів. Так, п'ятнадцять років співпраці в рамках СНД свідчать, що з декількох сотень договорів підписаних в рамках цього утворення працюють лише ті, які

забезпечують Російській Федерації позицію гегемона в усіх сферах. Більше того, стан російської економіки є далеким від світових та європейських стандартів. Сталий та досить високий ріст ВВП в Росії є на 40-50 відсотків був пов'язаний з видобуванням та експортом енергоносіїв. Отже, світова фінансово-економічна криза та ймовірна гонка озброєнь між США та Росією повинні, з одного боку, спричинити ріст російського експорту нафти та газу до третіх країн. А з іншого, дещо знизити ціни для європейських споживачів, одночасно піднявши їх для держав пострадянського простору. Про подібні тенденції свідчить, зокрема, підвищення цін на російський газ навіть для Білорусі.

Таким чином, беручи до уваги більш віддалену перспективу, реалізація євразійського сценарію може принести Україні більше втрат ніж позитивів, включно з втратою політичної та економічної суверенності. І, що найважливіше, наша країна може назавжди залишитися поза європейською спільнотою та опинитися на узбіччі цивілізаційного поступу. В рамках СЕП, який має об'єднати переважно недемократичні і недорозвинені в технологічному плані країни, реалізація світових стандартів, таких як створення відкритого інформаційного, високотехнологічного суспільства, розвиток демократії тощо буде надзвичайно складним завданням.

Дорога євроатлантичної інтеграції є значно складнішою. Протягом короткого часового проміжку Україна буде змушена за пристосуватись до високих стандартів НАТО та ЄС, надолужити втрачене протягом сімнадцяти років регресу та топтання на місці. Це вимагатиме від політичних еліт та українського народу значних зусиль та самопожертви. Проте, як свідчить, зокрема, досвід Польщі, зусилля та самопожертви на шляху цивілізаційного поступу оплачуються сторицею. Членство в НАТО повинно забезпечити Україні відчуття безпеки як зовнішньої, так і внутрішньої. Членство в «клубі» 26 (а в найближчому майбутньому 28) впливових держав буде найкращою гарантією непорушності українських кордонів, територіальної єдності, політичної та економічної стабільності; унеможливить територіальний (Тузла і Крим) чи енергетичний шантаж зі сторони Росії, особливо у випадку можливого створення європейського «енерго-НАТО». Вступ до НАТО

зміцнить також надійність України в очах іноземних інвесторів. Наприклад вступ Румунії до НАТО сприяло збільшенню рівня іноземних інвестицій в цій країні на 146 відсотків. Членство України в НАТО мало б не лише допомогти нашій державі досягти відповідності так званим «копенгагенським критеріям», а й сприяти отриманню Україною чіткої європейської перспективи від Європейської Комісії. Таким чином, Україна отримає шанс вийти з-під російського впливу та знову приєднатись до грона європейських народів, від якого її відірвали в XVIII столітті.

Однак слід підкреслити, що реалізація євроатлантичного вектору розвитку України буде неможливою без чіткої та послідовної внутрішньої політики. Очевидно, що після останніх виборів прозахідний демократичний табір отримав останній шанс змінити історичну та цивілізаційну долю своєї країни. Надання Україні Європейським Союзом статусу держави з ринковою економікою, прийняття її до Світової Організації Торгівлі, проведення в Україні і Польщі фінальної стадії чемпіонату Європи з футболу 2012 р. є дуже важливим сигналом для українських еліт і не лише прозахідних. Парадоксально, однак олігархи з «донецького» та «дніпропетровського» кланів вже багато років отримують вигоду з глобалізаційних процесів в світовій економіці, продаючи продукцію своїх підприємств в держави Європейського Союзу, США, Японії та ін., входять як транснаціональні корпорації на західні ринки, загальновідомим прикладом чого є, зокрема, присутність Індустріального Союзу Донбасу на польському та угорському ринках чорних металів і не лише тут. Власне подібні факти можуть стати доброю базою для порозуміння у виборі вектора цивілізаційного розвитку між сходом і півднем, з одного боку, та центром і заходом України – з іншого.

Підсумовуючи, потрібно ствердити, що саме на сучасних правлячих елітах України лежить моральний обов'язок опрацювати чітку програму розвитку держави з врахуванням тих користей, які випливають з її положення між Росією та Заходом. А це можливо лише в випадку, коли в їхньому середовищі загальнодержавні інтереси почнуть переважати над партикулярними інтересами окремих осіб, кланів та політичних партій; коли прийде нарешті усвідомлення основного принципу демократії – не громадянин для держави, а держава для громадянина. Як свідчать

чисельні приклади багатонаціональних демократичних держав Заходу, лише забезпечення всім громадянам гідних умов життя та праці зробить можливим припинення конфліктів на національній та мовній основі та створення єдиної української політичної нації.

Величезна значення для успішного просування України до євроатлантичного клубу має візова політика країн-членів НАТО щодо українських громадян і стан кордонів між нашою державою та західним світом. Згідно з твердженням, що краще раз побачити, ніж сто разів почути, відвідання нашими громадянами країн Центрально-Східної і Західної Європи, можливість отримання ними інформації «з перших рук» про рівень життя громадян цих держав, стан розвитку демократії, відсутність агресивних намірів щодо пострадянських країн повинні сприяти зміцненню переконання українців про важливість і необхідністю вступу України до євроатлантичних структур.

Отже, чи Україна повинна стати членом НАТО? Наскільки цей крок вплине на лібералізацію візового режиму для наших громадян, а отже на полегшення процедури отримання віз і перетину кордону? Чи вступ до НАТО відкриє перед нашою державою двері до Європейського Союзу? Чи т.зв. «візове гетто» може назавжди відштовхнути українців від НАТО і ЄС? Що, зрештою, необхідно зробити, щоб українці почувалися частинкою західного цивілізованого світу і позбулися почуття, що нас там не хочуть бачити? І внаслідок цього зробили свідомий, осмислений вибір на користь євроатлантичного вектора зовнішньої політики нашої держави. Проведене нами наукове дослідження було спрямоване на отримання відповідей на поставлені вище питання.

1 МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ВІЗОВОГО РЕЖИМУ І ДОСВІДУ ПЕРЕТИНУ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ НА ДИНАМІКУ ЗРОСТАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ПІДТРИМКИ ІДЕЇ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО НАТО

Важливим аспектом євроатлантичної інтеграції України є формування в українському суспільстві проєвропейських і пронатовських поглядів, що сприяло б реальній інтеграції нашої держави до західних політичних, економічних і військових структур. Без сумніву величезний вплив на ставлення громадян України до ідеї вступу нашої держави перш за все до НАТО має візова політика сусідніх держав-членів Північно-Атлантичного Альянсу та характер процедури перетину українсько-НАТОВського кордону. На нашу думку, збільшення відвідувань громадянами України західних країн, передусім тих, що належали в минулому до т.зв. соціалістичного табору, ознайомлення їх з рівнем позитивних змін в господарському, суспільному і культурному житті Польщі, Чехії, Словаччини, Угорщини та ін. повинно в позитивний спосіб вплинути на зростання підтримки ідеї інтеграції України в євроатлантичні та європейські структури в нашому суспільстві.

З цією метою була вибрана тема нашого наукового дослідження, яке мало б підтвердити або заперечити сформульовані нами вище наукову гіпотезу. Його методика передбачає комплексний моніторинг усіх складових як візового режиму, так і процедури перетину західного кордону нашої держави громадянами України.

Дослідженням передбачається вивчення тих змін, які наступили в нормативних документах та в практиці видачі віз українським громадянам після вступу в силу «Угоди про спрощення візового режиму між ЄС та Україною» 1 січня 2008 р.

Перш за все це стосується уніфікації переліку документів, які вимагаються консульствами різних держав від громадян України, що подають заяви на отримання візи. Значна увага приділяється оцінці відповідності консульських установ зростаючим потребам наших громадян у візах. Оцінюється відповідність консульських приміщень вимогам і стандартам щодо забезпечення належних умов

складання громадянами документів на отримання візи; можливість попереднього запису для здачі візових документів. Також з'ясовуватиметься чи існують черги під консульствами, причини їхнього виникнення і ступінь усунення існуючих недоліків відповідними чинниками як з боку дипломатичних представництв, так і місцевих властей України, наявність зловживань і корупції в середовищі працівників відповідних консульств.

Наступним завданням є безпосередня оцінка стану прикордонних переходів між Україною та її західними сусідами, як от: відповідність числа пунктів перетину кордону європейським стандартам; якість його інфраструктури (ширина і стан під'їзних доріг, кількість смуг перетину кордону, наявність відповідної кількості працівників прикордонної і митної служб на кожній смузі тощо) та якість роботи прикордонної і митної служб (рівень кваліфікації, швидкість обслуговування, рівень особистої культури і т.ін.).

Оцінки та висновки з досліджень будуть зроблені на основі аналізу емпіричних матеріалів, отриманих внаслідок анкетного опитування громадян України виконавцями проекту під консульствами іноземних держав у Львові, Ужгороді, Києві, а також в пунктах перетину кордону в с. Шегині (ППП «Шегині – Медика») та м. Рава-Руська (ППП «Рава-Руська – Гребенне») на українсько-польському відтинку українсько-натовського кордону.

Застосування даної методики дасть можливість об'єктивно і неупереджено з'ясувати існуючі тенденції (позитивні чи негативні) в характері змін візової політики сусідніх країн-членів НАТО, як і в процедурі перетину кордону з ними; оцінити якою мірою і в який спосіб вони впливають на настрої громадян України щодо курсу нашої держави на євроатлантичну інтеграцію. Ці результати будуть сформульовані у вигляді практичних рекомендацій для відповідних державних структур та органів місцевого самоврядування, а також використані в практичній роботі Інституту європейської інтеграції, спрямованої на інформування громадян України щодо переваг вступу нашої держави до Північно-Атлантичного Союзу.

2 АНАЛІЗ СТАВЛЕННЯ МЕШКАНЦІВ ДО ПРОЦЕДУРИ ВИДАЧІ ВІЗ У КОНСУЛЬСЬКИХ ПРЕДСТАВНИЦТВАХ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО

Візи становлять один із основних інструментів міграційної політики, оскільки дозволяють систематично контролювати і регулювати в'їзд та пересування іноземних громадян на території тієї чи іншої країни. Із вступом західних країн-сусідів України до НАТО, Європейського Союзу (у 2004 та 2007 рр.), а особливо з їх приєднанням до «Шенгенської зони», українські громадяни можуть в'їжджати на територію цих країн лише на підставі відповідних віз. З одного боку, громадяни нашої держави змушені просити про формальний дозвіл на в'їзд у «нові країни ЄС», але, з другого, отримана там «шенгенська віза» дає їм право подорожувати по всіх країнах-учасниках «Шенгенської угоди». Це спричинило відтік українських громадян від консульських представництв «старих» держав-членів ЄС, які відмовляли у видачі віз більш як 14% українських громадян, та їх «переорієнтацію» на консульства Польщі, Чехії, Румунії, Угорщини.

В даний час найбільшою за кількістю мережу консульських установ на території України (причому в різних регіонах) має Республіка Польща. Відповідно до них звертається з візовими заявами найбільша кількість наших співгромадян. Власне тому головний акцент у нашому дослідженні ми зробили на моніторингу польських консульських представництв у Львові, Києві, Луцьку, Одесі та Харкові шляхом анкетного опитування громадян-заявників. Базовим пунктом дослідження стало Генеральне консульство РП у Львові, яке від початку запровадження Польщею візового режиму з Україною видавало і продовжує видавати найбільшу кількість віз для українських громадян.

Проте, якщо прослідкувати загальну динаміку видачі віз польськими консульськими представництвами в Україні до і після вступу в «шенгенську зону», то вона характеризувалася зниженням. Якщо у січні-серпні 2007 року українські громадяни отримали 425.130 тис. віз, то з січня по серпень 2008 року нашим співгромадянам було видано 229.194 тис. віз. Проте ця негативна тенденція

має ознаки зміни на краще, оскільки вже на кінець серпня падіння кількості видачі віз становило 40%, а не 46% як це було раніше. Це свідчить, що і громадяни, і працівники консульських установ вже адаптувались нових «візових правил». Ситуація поступово починає змінюватися на краще, нормалізуватися, але все ще залишається далекою від ідеалу.

Це визнають офіційні польські урядові чинники. Так, за даними «Рапорту Міністерства внутрішніх справ і адміністрації РП» присвяченого річниці перебування Польщі у «Шенгенській зоні» в найгіршій ситуації опинилися українці. Вони повинні платити за візу 35 євро, разом з тим деякі інші країни змушують українців платити за візу ще більше.

Найменш урожайним з точки зору кількості виданих українським громадянам віз став 2008 рік – перший рік після запровадження РП «шенгенських віз» – і за даними за даними статистики Міністерства закордонних справ Польщі: в першому півріччі консульства Польщі видали українцям 155.077 тис. віз у порівнянні з 314.090 тис. у першому півріччі 2007 року.

Вибірка респондентів склала 730 осіб, яких було опитано під час моніторингу біля восьми консульських установ 4 країн-членів НАТО, які всі є членами ЄС і «Шенгенської зони» (5 консульств Республіки Польща /Львів, Київ, Луцьк, Одеса, Харків/, 1 консульства Чеської Республіки /Львів/, по 1 Угорської /Ужгород/ та Словацької /Ужгород/ Республік). Проте в ході підведення підсумків по ключових питаннях дослідження використовувались також анкети, які були заповнені громадянами опитаними на прикордонних пунктах пропуску в Шегинях та Раві-Руській, що загалом збільшило вибірку до 1380 респондентів.

Об'єктом дослідження стали питання, що складають основу візового процесу: джерела та доступ заявників до інформації; особливості організації візового процесу; типи отримуваних віз; якість комунікації заявників з працівниками консульства; гендерні, освітні показники тощо.

Загальна кількість респондентів у Польському та Чеському консульствах 350 людей: РП – 200, РЧ – 150.

По віку найбільша частка за людьми віком 40-50 років, і пенсіонери – по 15% в обох консульствах (пільговики, які не знають про свої пільги).

Освіта: у Чеському консульстві переважали люди зі середньою та середньо-спеціальною освітою, а в консульстві РП - з вищою освітою.

За місцем проживання – в обох консульствах переважали люди з міст.

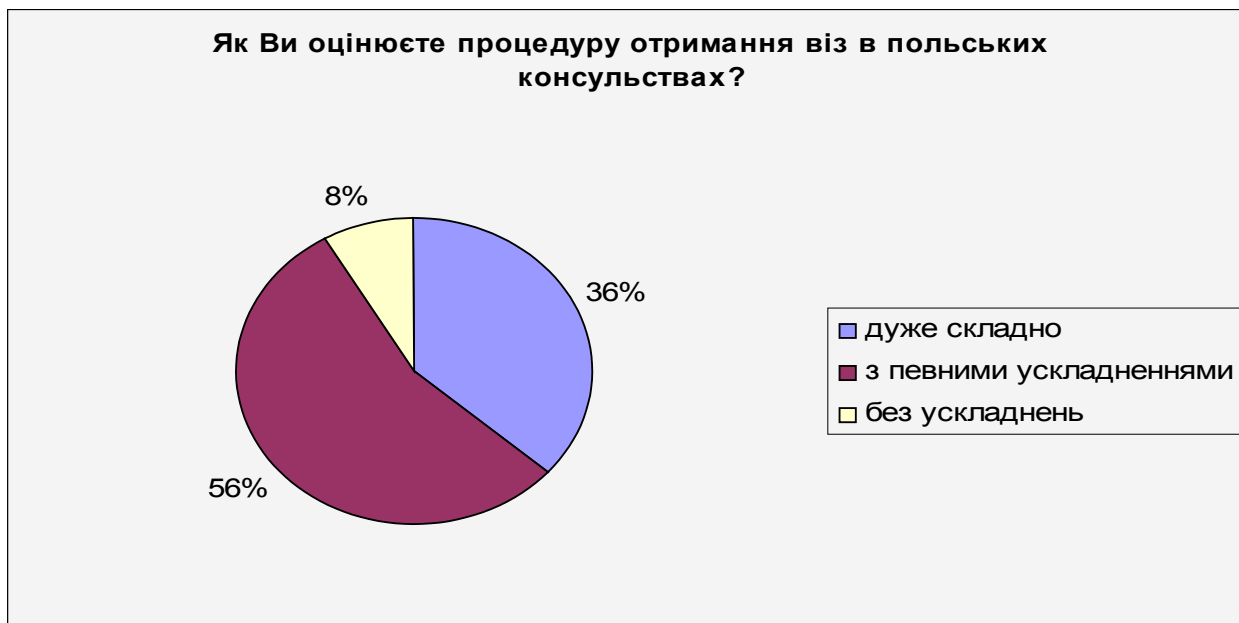

Рисунок 2.1 - Як Ви оцінюєте процедуру отримання віз в польських консульствах

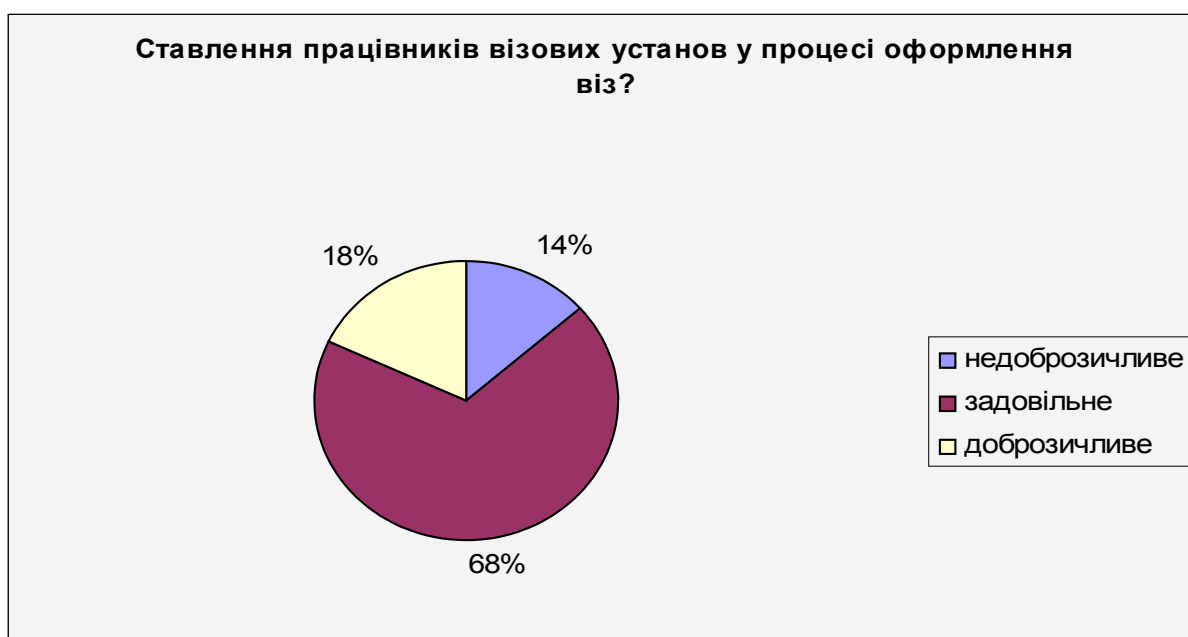

Рисунок 2.2 - Ставлення працівників візових установ

в процесі оформлення візи

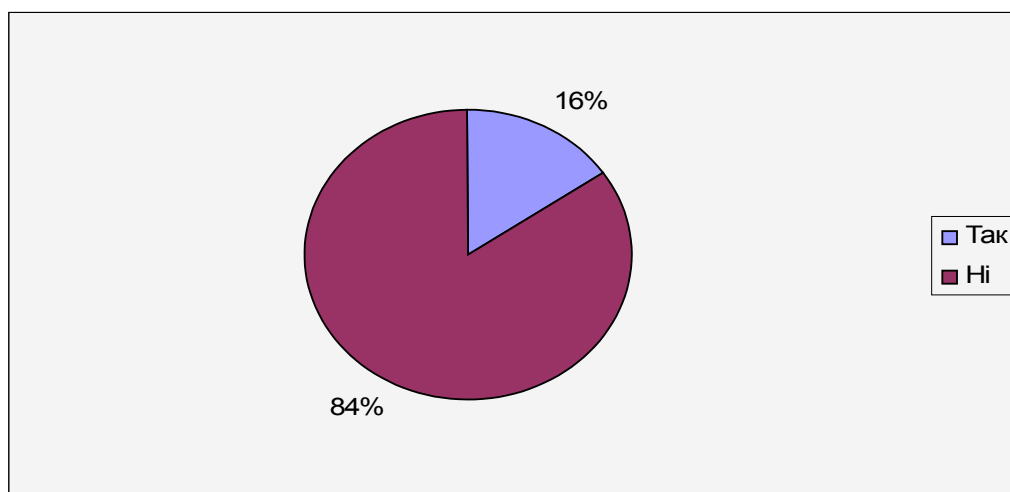

Рисунок 2.3 - Чи отримуєте Ви візу вперше? (Консульство РП)

Респонденти, які звертаються з візовою заявою-анкетною вперше, переважали на 30% у Чеському Консульстві (пор.: Рис. 2.3 і Рис. 2.4), тоді як у польському - 84% віднесли себе до категорії повторних заявників, що на 30% більше за приналежних до цієї категорії заявників, які звертались із клопотанням про видачу візи до ГК ЧР.

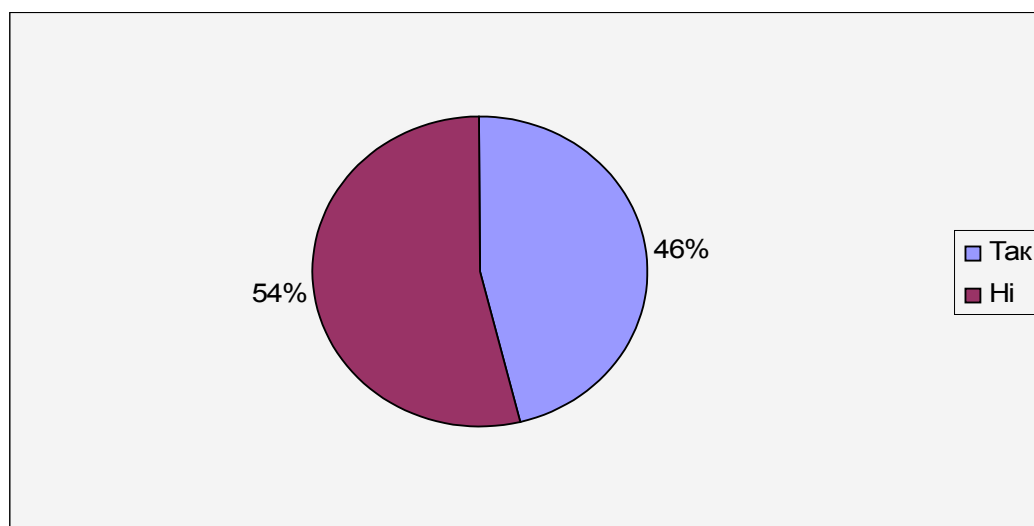

Рисунок 2.4 - Чи отримуєте Ви візу вперше? (Консульство ЧР)

Поінформованість респондентів про можливість спрощеного оформлення віз після 01.01.08 року у заявників Чеського консульства незадовільна - 75% нічого про

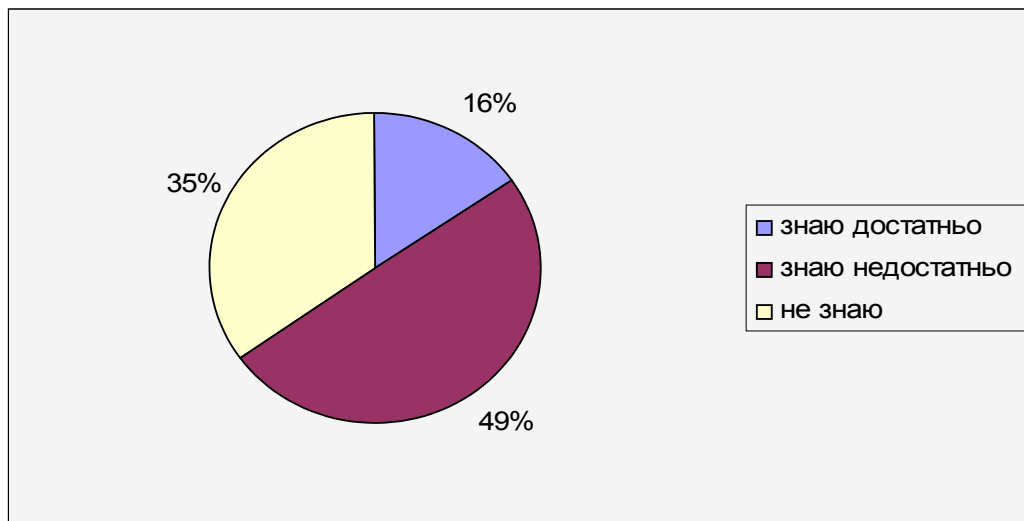

Рисунок 2.5 - Чи знаєте ви про існування можливості спрощеного оформлення віз після 1 січня 2008 року?
(Консульство РП)

це невідомо (Рис. 2.6). На цьому фоні 35% тих, хто не знає про приналежні йому пільги, біля польського ГК може вважатися задовільною (Рис. 2.7).

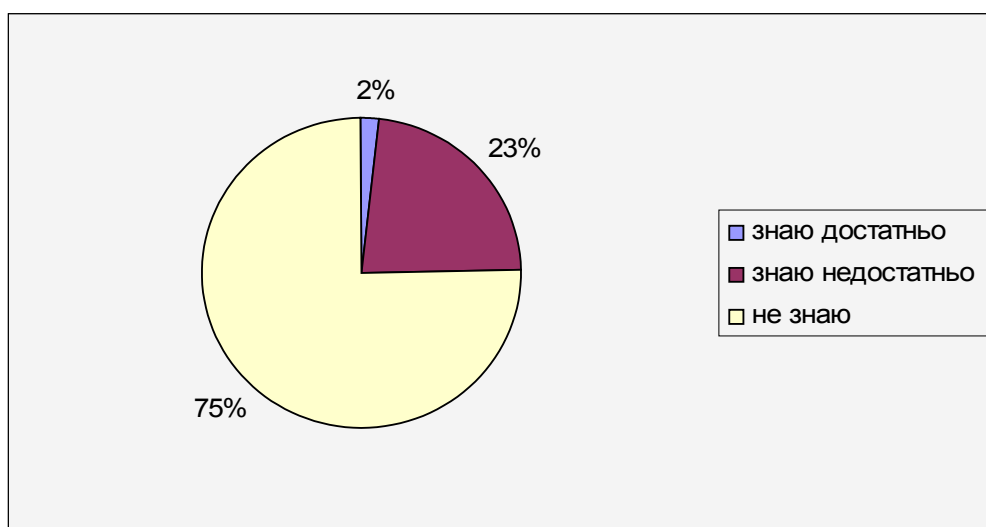

Рисунок 2.6 - Чи знаєте ви про існування можливості спрощеного оформлення віз після 1 січня 2008 року? (Консульство ЧР)

В цьому плані найбільш разючим є процентне співвідношення – 16:2 – тих із респондентів, які віднесли себе до категорії «достатньо обізнаних» у питаннях спрощеного оформлення віз (Пор.: Рис. 2.6 і Рис. 2.7).

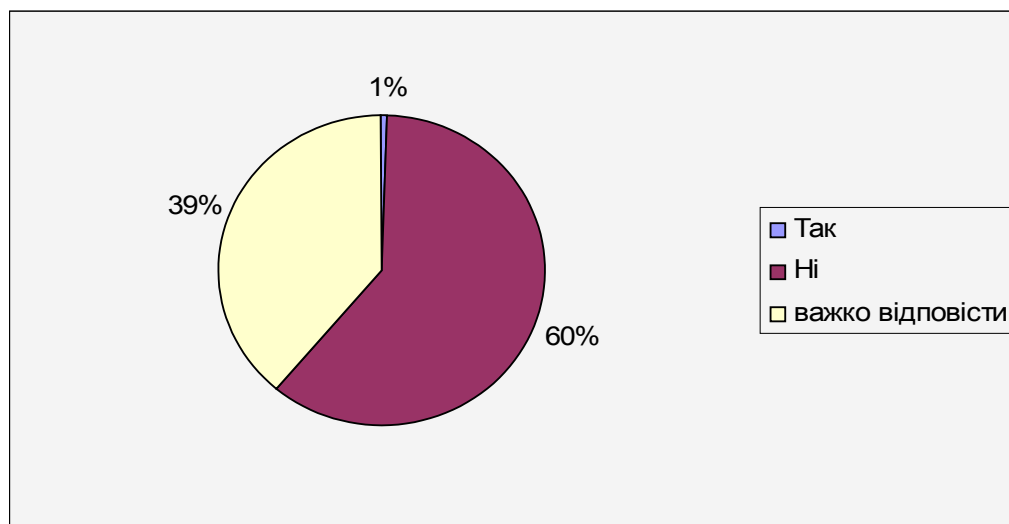

Рисунок 2.7 - Чи маєте Ви право на отримання візи на пільгових умовах?
(Консульство РП)

Такий стан непоінформованості майже прямо пропорційно відображається на незнанні своїх прав на пільгове отримання віз цими категоріями українських громадян – відповідно 83% під ГК РЧ та 60 під ГК РП (Пор.: Рис. 2.7 і Рис. 2.8).

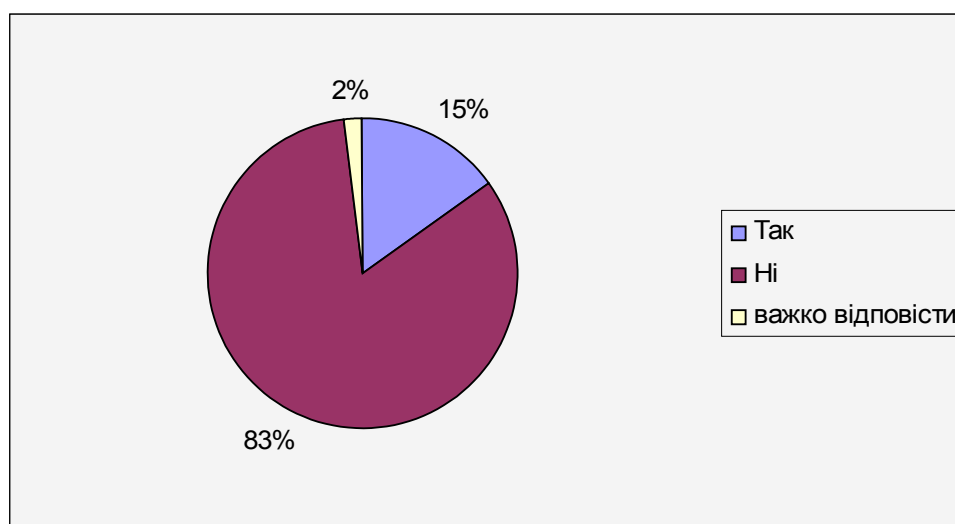

Рисунок 2.8 - Чи маєте Ви право на отримання візи на пільгових умовах?
(Консульство ЧР)

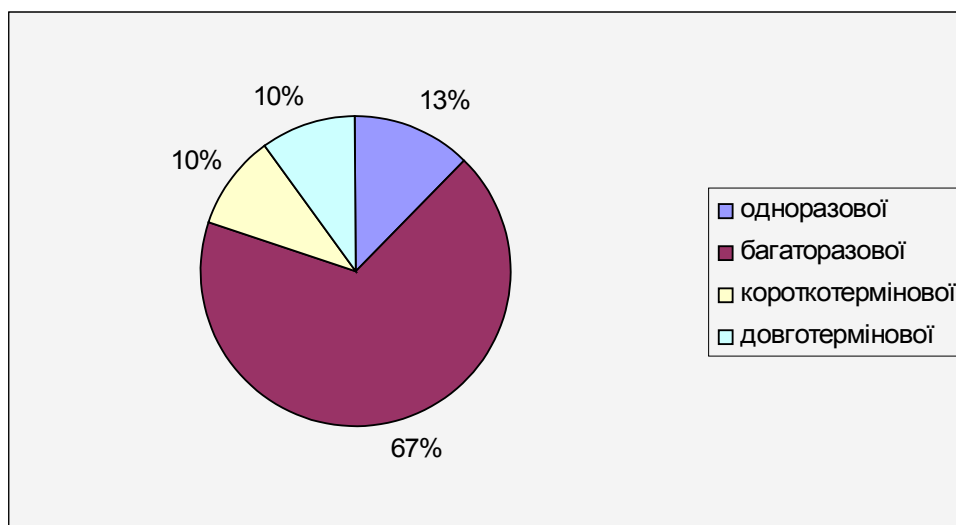

Рисунок 2.9 - Про отримання якої візи Ви зверталися?

У чеське консульство переважали клопотання про отримання довготермінової одноразової візи – понад 60% (Рис. 2.10), а в польське – 67% звернень за довготерміновою багаторазовою візою (Рис. 2.9).

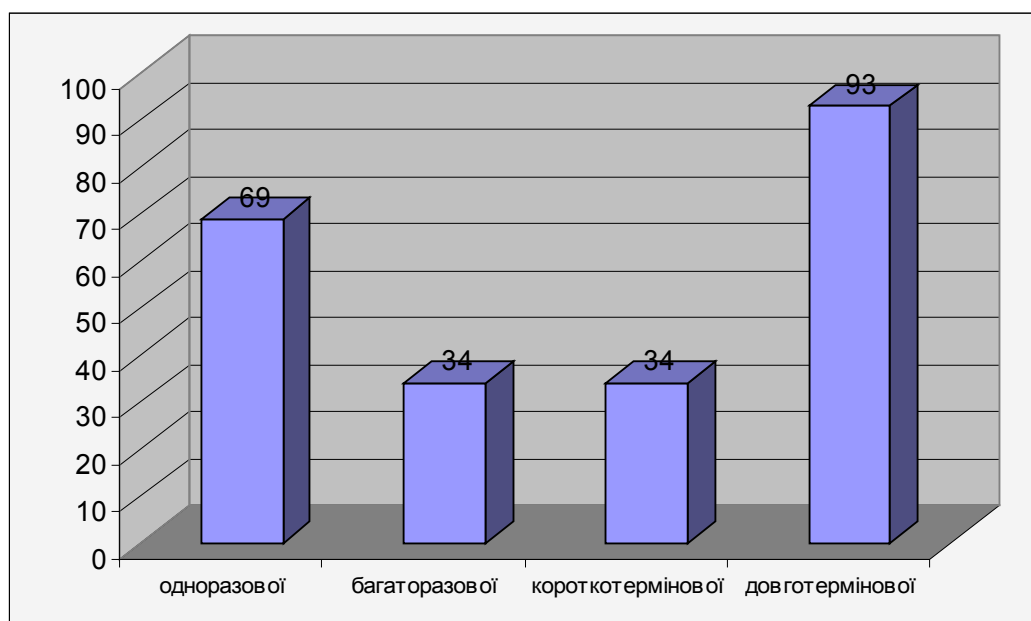

Рисунок 2.10 - Про отримання якої візи Ви зверталися

Респонденти опитані під ГК РП вважають, що після 1 січня 2008 року їхні шанси на отримання багаторазової візи не змінилися (74%) або полегшилися (24%) (Рис. 2.9),

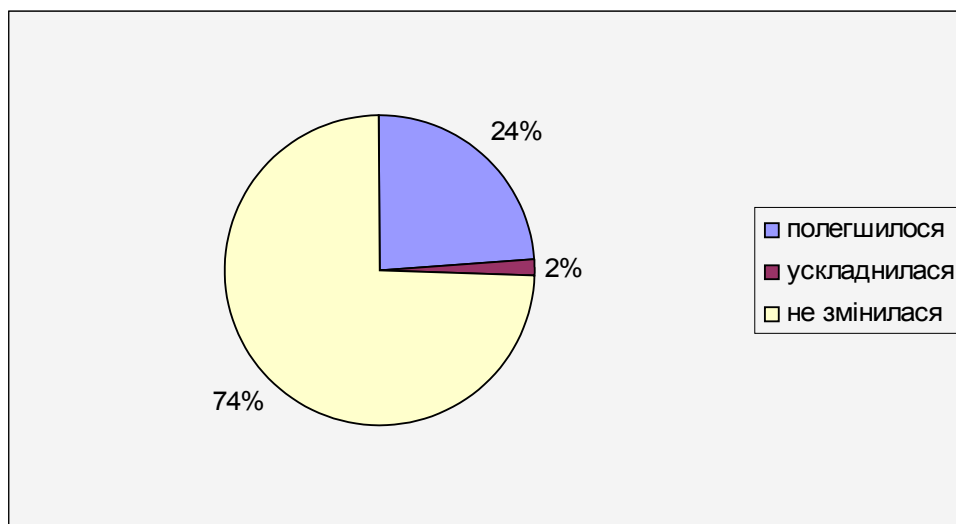

Рисунок 2.11 - Як Ви оцінюєте можливість отримання багаторазової візи після 1 січня 2008 року?
(Консульство РП)

Натомість серед анкетованих під ГК ЧР практично склалося враження, що ця можливість однаковою мірою як не змінилась (44%), так і погіршилась (41%), а решті видається що таку візу отримати легше (Рис. 2.10).

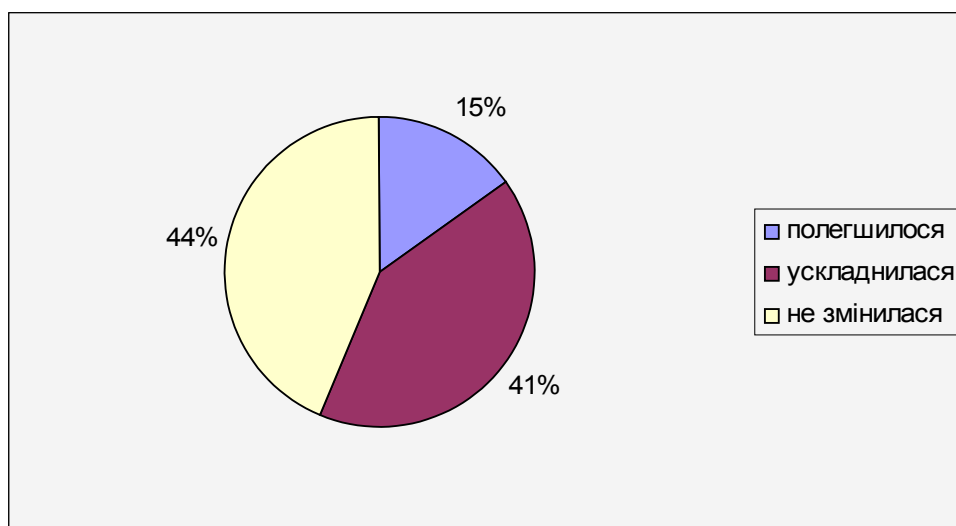

Рисунок 2.12 - Як Ви оцінюєте можливість отримання багаторазової візи після 1 січня 2008 року?
(Консульство ЧР)

Респонденти практично не відрізняються своїм рівнем знань про «шенгенську зону»: від 85% під ГК РП (Рис. 2.13) до 92% під ГК ЧР (Рис. 2.14) не мають жодних знань

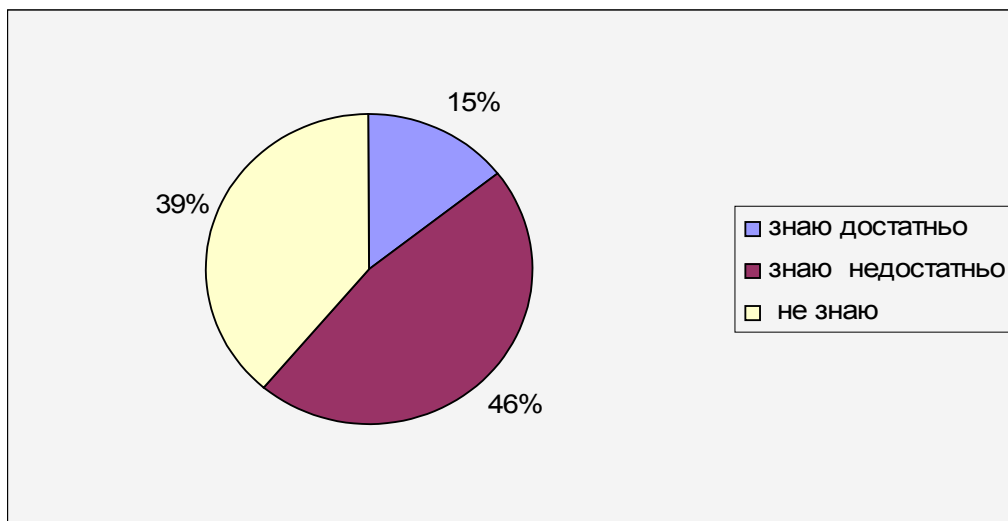

Рисунок 2.13 - Чи знаєте Ви щось про «шенгенську зону»?
(Консульство РП)

або володіють ними в мінімальному об'ємі, Такими, що знають достатньо задекларували себе відповідно 15% (Рис. 2.13) і 8% (Рис. 2.14) опитаних.

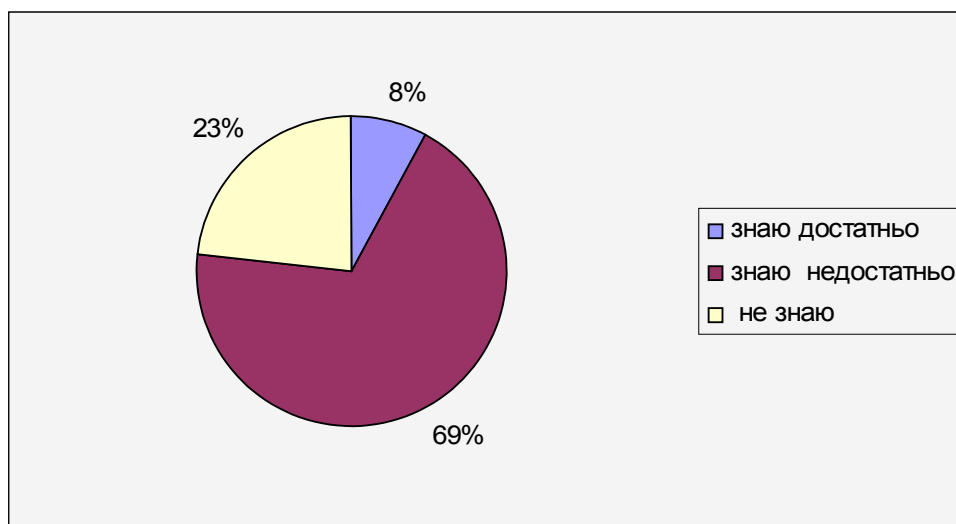

Рисунок 2.14 - Чи знаєте Ви щось про «шенгенську зону»?
(Консульство ЧР)

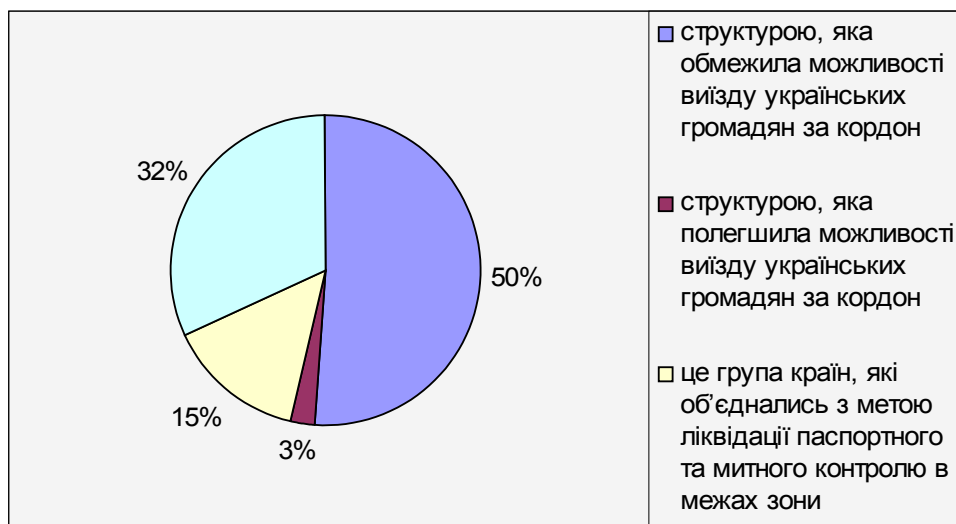

Рисунок 2.15 - Чим на Вашу думку є «шенгенська зона»? (Консульства РП)

Не дивлячись на це, більшість опитаних (від 50 до 62%) вважають «Шенген» структурою, яка обмежила можливості виїзду українських громадян за кордон (Пор.: Рис. 2.15 і 2.16).

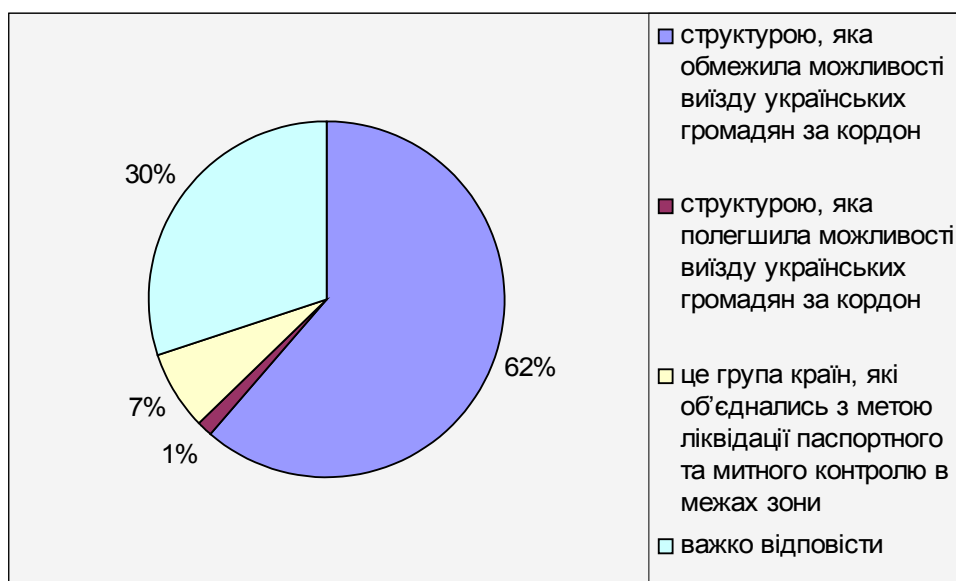

Рисунок 2.16 - Чим на Вашу думку є «шенгенська зона»? (Консульства ЧР)

Проте, навіть правильне розуміння «шенгенських правил» (від 7% /Рис. 2.15/ до 15% /Рис. 2.16/) не відповідає пропорційно позитивному ставленню до їх запровадження щодо українських громадян.

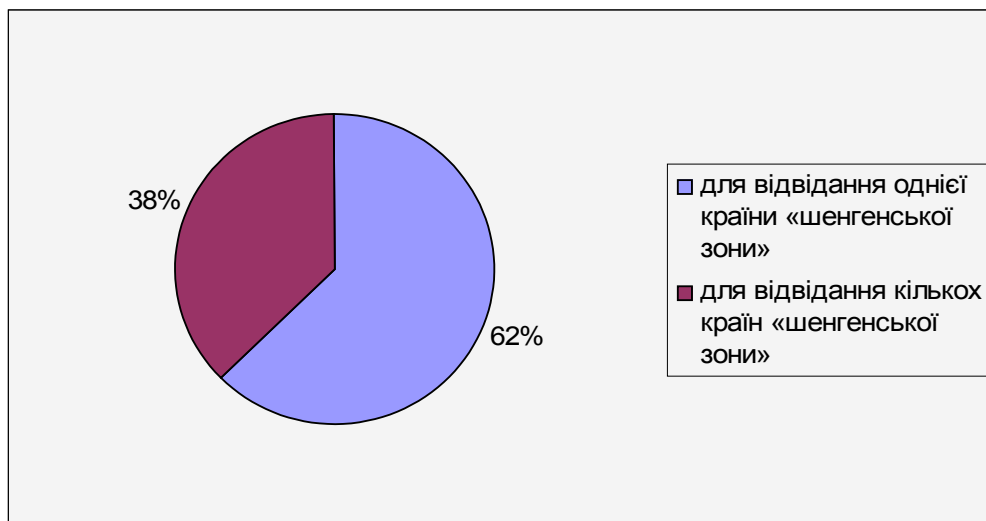

Рисунок 2.17 - Для чого Вам «шенгенська віза»?
(Консульство РП)

Переважає більшість людей (під ГК РП – 63%, під ГК ЧР – 69%) бажали отримати візу для відвідання однієї країни, а не кількох, відповідно слід подумати над доцільністю надання пріоритетного значення видачі національних віз.

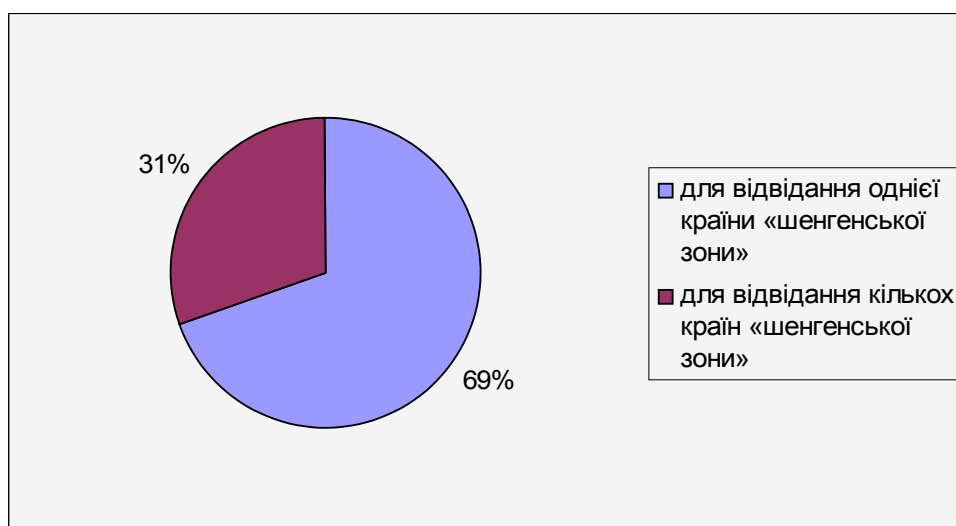

Рисунок 2.18 - Для чого Вам «шенгенська віза»?
(Консульство ЧР)

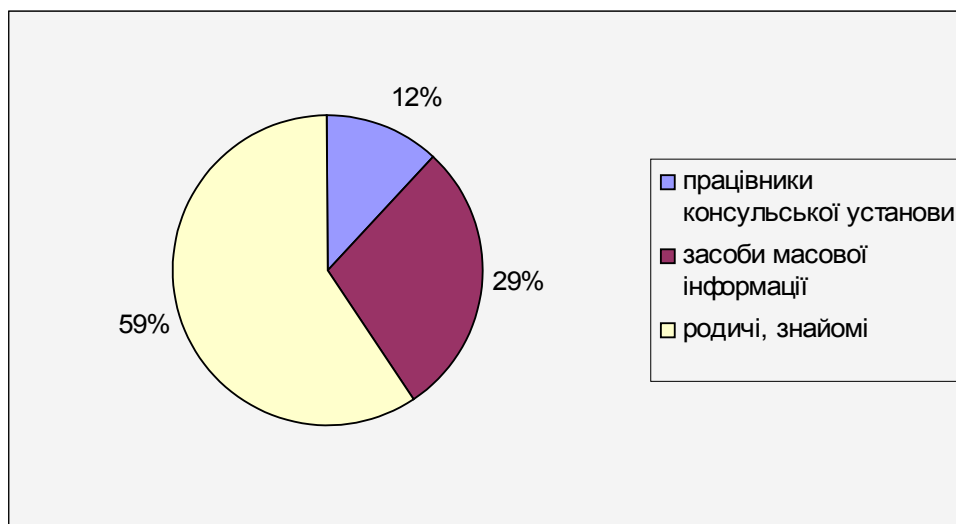

Рисунок 2.19 - Джерело інформації про процедуру отримання візи?
(Консульство РП)

У випадку опитуваних під обома консульствами, основним джерелом інформації про процедуру отримання візи виступають родичі, знайомі: від 53% (Рис. 2.20) до 59% (Рис. 2.19). Проте, варто відзначити немаловажну роль ЗМІ в інформуванні української громадськості з цього питання, яку їй відводять від 29 до 39% респондентів (пор.: Рис. 2.19 і 2.20).

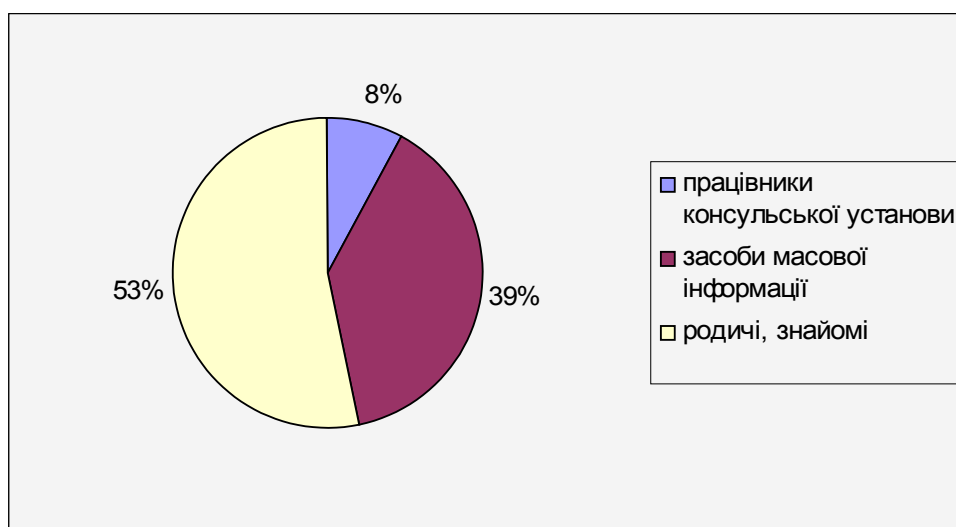

Рисунок 2.20 - Джерело інформації про процедуру отримання візи?
(Консульство ЧР)

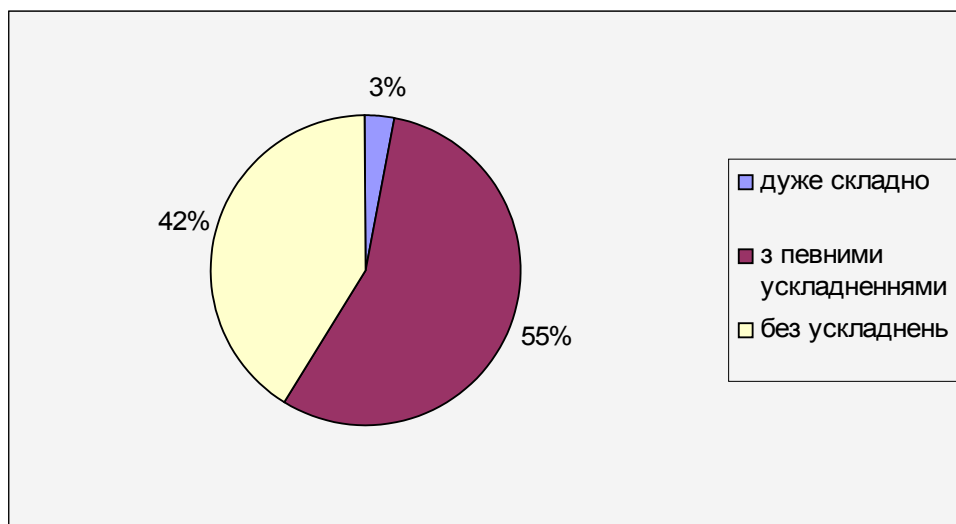

Рисунок 2.21 - Як Ви оцінюєте процедуру отримання віз в Консульствах м. Львова?
(Консульство РП)

Процедура отримання віз у ГК РП і ГК ЧР відрізняється: у ГК ЧР осіб, що «без ускладнень» пройшли процедуру не виявилось, а от у РП їх аж 43%. В основному більшість все таки зіткнулись із «певними ускладненнями» - в ГК РП їх мали 55% анкетованих, а в ГК ЧР – 69 %.

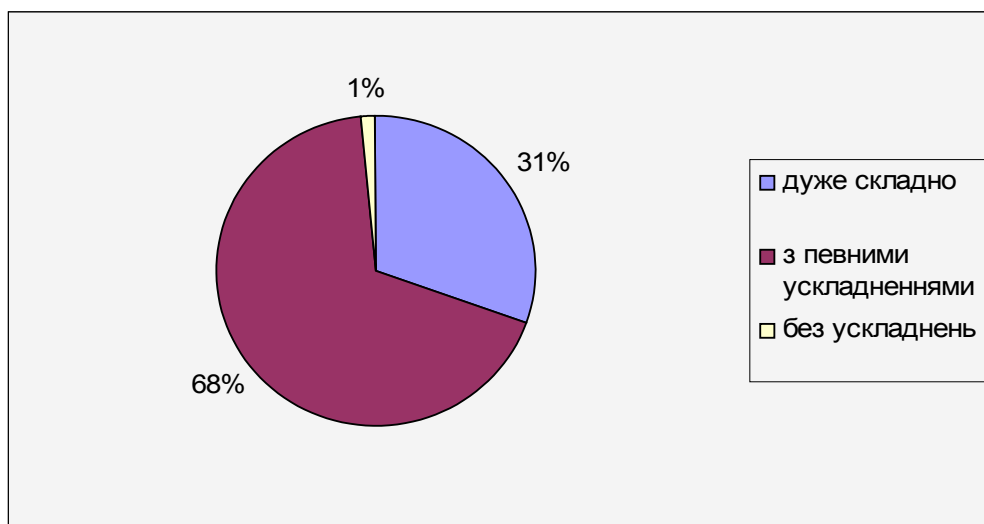

Рисунок 2.22 - Як Ви оцінюєте процедуру отримання віз в Консульствах м. Львова?
(Консульство ЧР)

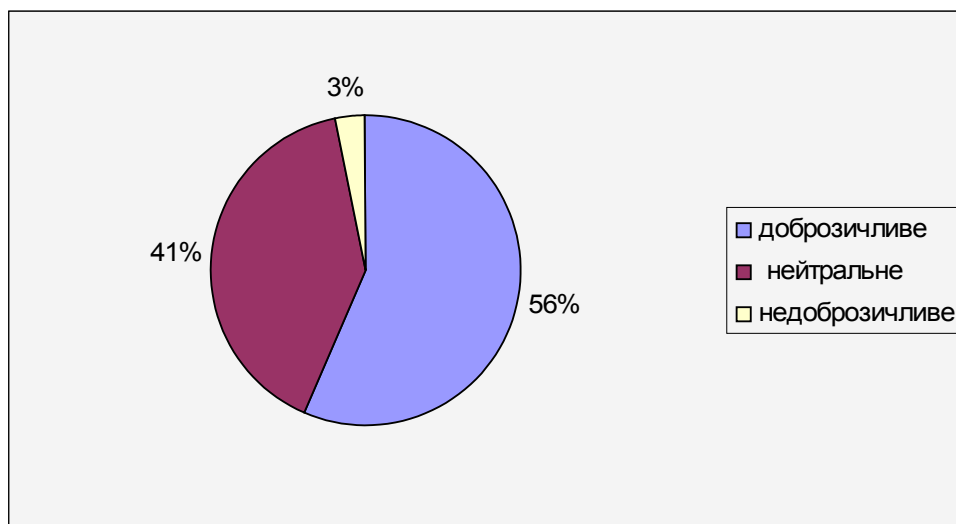

Рисунок 2.23 - Ставлення працівників візових установ в процесі оформлення візи? (Консульство РП)

Ставлення працівників візових установ більшість оцінили як «доброзичливе» – від 46% заявників ГК ЧР (Рис. 2.24) до 56% заявників ГК РП, або як «нейтральне» – від 41% заявників ГК РП (Рис. 2.24) до 46% заявників ГК ЧР. Категорично незадоволених було небагато – менше 10% (Пор.: Рис. 2.23 і Рис. 2.24).

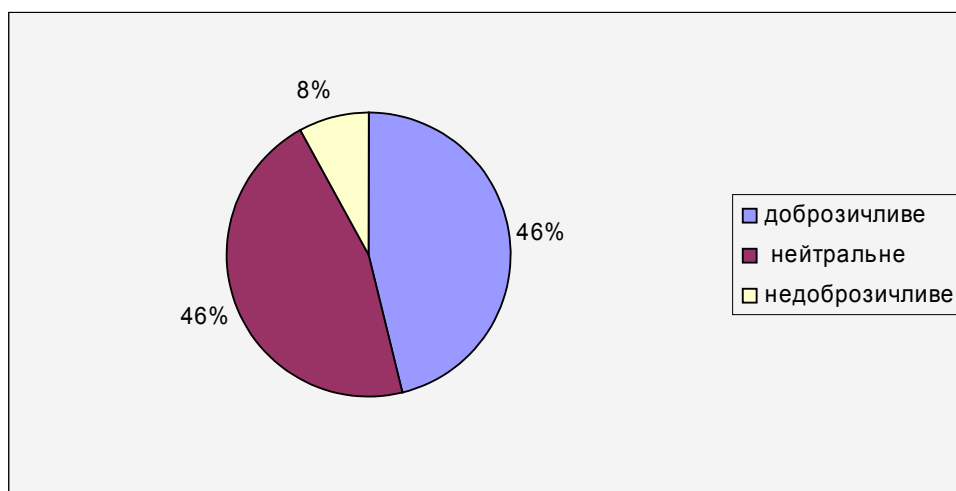

Рисунок 2.24 - Ставлення працівників візових установ в процесі оформлення візи? (Консульство ЧР)

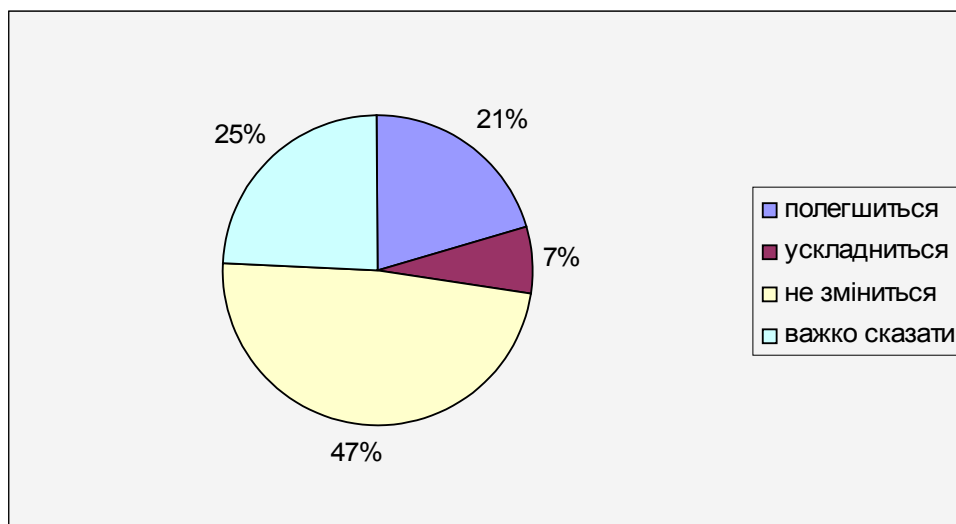

Рисунок 2.25 - Як зміниться, на Вашу думку, процес отримання віз після вступу України до НАТО (з подальшою перспективою членства нашої держави у ЄС)?
(Консульство РП)

Після вступу в НАТО – оптимістично оцінюють можливість зміни на краще в процедурі отримання відповідно 21% бажаючих отримати польські візи (Рис. 2.25) і 37% бажаючих отримати чеські візи (Рис. 2.26). Песимістично-реалістично, що виникає з більшої поінформованості про НАТО, яка пояснюється абсолютною перевагою людей з вищою освітою (нічого не зміниться) – настроєні 47% заявників біля польського консульства. Зате серед людей, які зверталися за візою вперше,

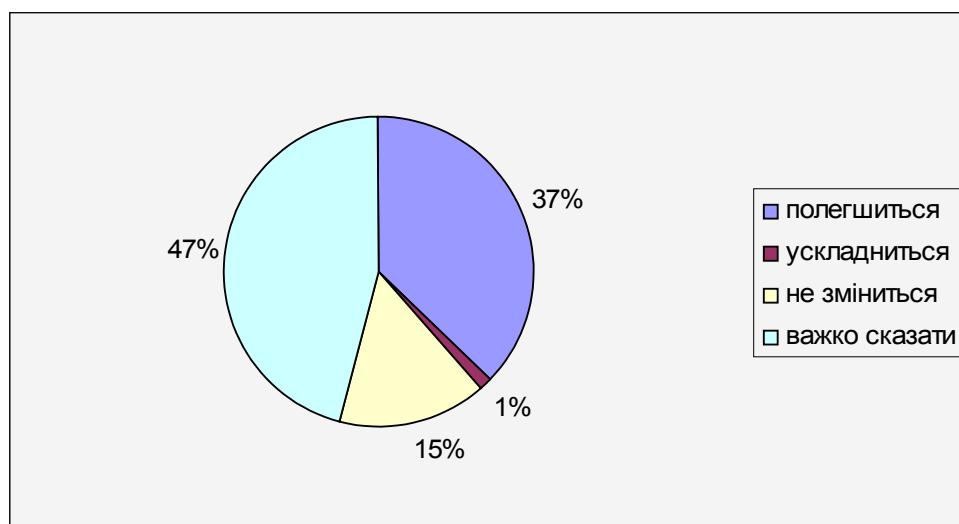

Рисунок 2.26 - Як зміниться, на Вашу думку, процес отримання віз після вступу України до НАТО (з подальшою перспективою членства нашої держави у ЄС)?
(Консульство ЧР)

переважали особи, які відповідали «важко відповісти»: відповідно 25% у польському консульстві та майже в два рази більше – в чеському (Пор.: Рис. 2.25 і Рис. 2.26).

Спільно з Регіональним філіалом Національного інституту стратегічних досліджень у м. Ужгороді нами проводився моніторинг візової політики і діяльності консульських установ країн-членів НАТО та ЄС Угорщини та Словаччини на території Закарпатської області (Генерального Консульства Угорської Республіки в м. Ужгороді та Генерального Консульства Словацької Республіки в м. Ужгороді) в новому політико-правовому контексті Шенгену. Аналіз проведених досліджень показав, що загалом можливості громадян України на пересування погіршилися, що спричинено ускладненням механізму візової процедури країн-членів Шенгенської угоди.

Такі односторонні кроки нашої держави, як введення безвізового в'їзду до України громадян Європи та США, підписання Угоди про реадмісію не дали бажаного результату для полегшення українцям поїздок до країн «західного світу».

Серед позитивних наслідків введення візового режиму між західними сусідами нашої держави та Україною слід відзначити можливість вільного пересування мешканців Закарпатсько-Угорського прикордоння у зв'язку із запровадженням Інституту місцевого прикордонного руху. В зону дії угоди включено 384 українських та 244 угорських населених пункти із загальною кількістю мешканців 750 тисяч.

З 27 вересня набула чинності Угода про малий прикордонний рух між Словаччиною та Україною. Проте перші відгуки українських громадян свідчать про певні ускладнення на шляху до реалізації принципів цієї Угоди. Зокрема, відзначається, що перелік документів і кількість умов, які необхідно виконати для отримання подібного дозволу, є більшим, ніж перелік документів на отримання Шенгенської візи, і викликає обурення закарпатців. За словами тих, хто прийшов до Словацького консульства, щоб ознайомитися з умовами отримання дозволу, простіше відмовитися від наміру поїхати до сусідньої Словаччини, ніж зібрати всі

потрібні папери для одержання дозволу, дочекатися його й нарешті перетнути кордон.

Претенденти на дозвіл повинні проживати у прикордонній смузі щонайменше три роки. Консульства тільки прийматимуть документи, а дозволи видаватиме поліцейське бюро у справах іноземців МВС Словаччини, або так звана "Чужинська поліція", яка і вимагає запрошення, велику кількість довідок, підтверджень, обґрунтувань, доказів та анкет.

Щоб отримати дозвіл на малий прикордонний рух зі Словаччиною, треба сплатити 20 євро і надати не тільки цілу низку документів, а й вказати причину поїздки. Це мають бути сімейні, культурні чи соціальні потреби і аж ніяк не поїздки з метою отримання прибутку. Працювати на території Словаччини власникам дозволів заборонено.

Порівнюючи Угоди про малий прикордонний рух між Україною і Словаччиною та Україною і Угорщиною необхідно зазначити, що ці Угоди суттєво відрізняються одна від одної. При оформленні дозволу на малий прикордонний рух подорожуючий повинен надати запрошення від словацької сторони, підтвердження родинних зв'язків від осіб, які запрошують, наявність паспорта, що дійсний більше, ніж на 15 місяців тощо. Від сплати за отримання дозволу (20 євро) звільнятимуться діти до 15 років (в угорській дипломатичній установі від аналогічного дозволу звільнені особи віком до 18 років). За дозвіл не платитимуть громадяни, вік яких перевищує 60 років (в угорському консульстві – особи, які офіційно є на пенсії, незалежно від віку, а також інваліди та особи до 21 року, які перебувають на утриманні).

З 1 серпня цього року Угорщина ще більше спростила процедуру оформлення та видачі шенгенських віз представникам угорської національної меншини України, які мають «посвідчення закордонного угорця». Для отримання Шенгенської візи подається тільки це посвідчення та лист підтримки від голови партії «КМКС-Партія угорців України» або голови «Демократичної партії угорців України». Це значно спрощує процедуру в'їзду на територію Угорщини і далі в Шенгенську зону громадян України – етнічних угорців, але, з іншого боку, свідчить і про певну

дискримінацію інших громадян України за етнічною ознакою у візовій політиці Угорської Республіки.

Подібним шляхом пішла й Польща. З кінця березня 2008 року вступив у дію Закон про Карту поляка. Володіння такою Картою дає можливість українським громадянам польського походження безоплатно отримати довгострокову візу на перебування в РП, яка дає право на багаторазовий перетин польського кордону.

Безперечно, запровадження Інституту місцевого прикордонного руху з полегшеною формою отримання віз – один із кроків та елемент щодо отримання громадянами України, які проживають на прикордонних територіях, спрощеного візового режиму.

Запровадження Інституту місцевого прикордонного руху з Угорською Республікою, аналогів якому наразі не існує в ЄС, та Словацькою Республікою для жителів Закарпатської області є результатом плідної та злагодженої співпраці органів державної влади та місцевого самоврядування Закарпатської області з дипломатичними установами Угорщини і Словаччини. Ця ініціатива була підтримана вищим керівництвом держави.

Наші дослідження дають підставу стверджувати, що Угода між Україною та Європейським Співтовариством про спрощення оформлення віз консульськими установами на території Закарпатської області (статті 4, 5, 6 та 7) в цілому виконується задовільно.

Визначені цією Угодою пільгові категорії громадян України з обґрунтованою метою візиту (стаття 4) мають право на спрощену та безоплатну (стаття 6) процедуру оформлення віз. Тривалість процедури розгляду заяв про оформлення віз (стаття 7) в цілому відповідає положенням. Оформлення багаторазових віз (стаття 5) наразі залишається проблемним для громадян України і не завжди підтримується працівниками консульських установ, які в своїх діях передусім керуються не Угодою про спрощення оформлення віз, а консульськими інструкціями.

Можливості щодо спрощеного візового режиму для жителів прикордонних територій України, а саме Закарпатської області, набагато ширші. Ті категорії громадян, які не підпадають під пільгові положення Угоди про спрощення

оформлення віз, мають змогу скористатися Угодою про місцевий прикордонний рух, що значно мінімізує виклики Шенгену і сприяє транскордонному співробітництву.

Нажаль досі не набула чинності Угода про малий прикордонний рух з між Україною та Республікою Польща. 19 травня відбулися українсько-польські консультації з питань європейської інтеграції, під час яких було детально обговорено питання забезпечення режиму місцевого прикордонного руху між Україною та Польщею. Польська сторона підтвердила готовність прискорити внутрішньодержавні процедури з тим, щоб відповідна двостороння Угода, підписана сторонами 28 березня 2008 року, набула чинності вже в червні поточного року. Однак досі не з'ясовані всі ключові моменти дії Угоди. У жовтні 2008 року планувалося підписати ще додатковий протокол до Угоди про правила місцевого прикордонного руху. 10 грудня 2008 року відбулося засідання Ради МЗС України і МЗС РП, яке проходило під головуванням керівників зовнішньополітичних відомств наших держав – Володимира Огризка та Радослава Сікорського. За результатами переговорів планувалося підписати Протокол та Декларацію до Угоди про правила місцевого прикордонного руху. Однак було підписано лише Протокол. Планованого підписання Декларації до Угоди про правила місцевого прикордонного руху не відбулося, за словами Р. Сікорського, «з технічних причин», але це повинно відбутися найближчими днями. Однією з проблем, що заважає швидкому вступу в дію Угоди є остаточне визначення протяжності зони малого прикордонного руху. Україна і Польща домовились, що це буде 50-кілометрова зона. Однак Брюссель наполягає на зменшенні зони малого прикордонного руху до 30 кілометрів. Проблеми із введенням в дію Угоди пов'язані також із формуванням відповідної інфраструктури і додаткового технічного обладнання транскордонних переходів.

Опитування громадян України, що звертались по візи країн-членів НАТО та ЄС, проведені нами біля консульських установ Республіки Польща та Чеської Республіки у Львові, дають підставу зробити декілька важливих висновків.

По-перше, незважаючи на те, що Угода між Україною та ЄС про спрощення оформлення віз діє вже з 1 січня 2008 року, лише до 15% опитаних знають про можливість спрощеного оформлення віз та існування пільг при оформленні віз.

По-друге, від 8 до 15% опитаних знають достатньо про Шенгенську зону, решта ж вважає свої знання недостатніми або такі знання відсутні. Це свідчить про те, що для більшості громадян України переваги отримання Шенгенської візи проти колишньої національної візи країни відвідин нівелюються, адже більшість громадян відвідує саме ту країну, по візу якої вони звертаються (63% опитаних біля Генерального Консульства РП та 69% – біля Генерального Консульства Чеської Республіки).

По-третє, що стосується складності самої процедури видачі віз у консульських відділах згаданих країн, то більше половини опитаних визнали, що існують певні ускладнення з видачею віз. Щодо Генконсульства Чеської Республіки цей відсоток досягає 69. Переважно громадяни скаржаться на недостатність інформування співробітниками консульських установ щодо порядку оформлення документів на отримання візи, на значні черги при подачі документів та отриманні готової візи, на незадовільні умови, в яких доводиться чекати своєї черги (переважно це кілька годин під відкритим небом без елементарних зручностей). Одним із факторів незадоволення громадян є необхідність кількаразового відвідання консульської установи, що викликає особливі незручності у тих, хто їде за кількадесят або й кількисот кілометрів до Львова, адже Генконсульства Польщі та Чехії у Львові обслуговують увесь Західний регіон України.

Слід відмітити позитивні відгуки українських громадян, щодо самого ставлення працівників візових установ до наших громадян в процесі отримання ними віз. Як доброзичливе або нейтральне визнають таке ставлення більше 90% респондентів, що має вагоме значення при формуванні загального позитивного іміджу консульської установи, а, отже, й самої країни-члена НАТО та ЄС.

Очевидно, що процедура видачі віз країн-членів НАТО та ЄС громадянам України ще далека від досконалості. Існує чимало проблем, вирішення яких стоїть на порядку денному МЗС України та відповідних міністерств цих країн. Адже

позитивний імідж у свідомості українського суспільства про НАТО, ЄС, інші європейські інститути формується в тому числі й в значній мірі на порозі представництв країн-членів цих структур, якими є їх консульські установи на території нашої держави. Саме повага громадянських прав, чітке дотримання узгоджених процедур з видачі віз, толерантне й ввічливе ставлення до кожного українського громадянина в процесі візової практики – це ті параметри, які мають реальний вплив на формування позитивної думки кожного окремого громадянина нашої держави, а відтак і суспільної громадської думки щодо європейських і євроатлантичних структур. Мабуть саме через існуючу недосконалість візової практики на сьогоднішній день та незручності, викликані введенням Шенгенських віз для українців пов'язане переважно песимістичне бачення ними можливості зміни на краще процесу отримання віз після ймовірного вступу України до НАТО. Лише 20% респондентів переконані, що цей процес полегшиться. Натомість більшості опитаних видається, що він або не зміниться, або ж громадяни вагаються дати однозначну відповідь.

За результатами дослідження зроблено висновок, що однією з найбільших проблем, що обтяжують процес отримання віз, є низький рівень поінформованості українських громадян стосовно процедури отримання віз. Додатковим утрудненням є також недостатня кількість консульських представництв в регіонах, яка призводить до того, що громадяни різних регіонів України змушені долати тисячі кілометрів, щоб здати візові документи, а потім через 10 днів отримати візу. Особливо гостро ця проблема відчувається у Криму, адже що на півострові немає жодної консульської установи країн-членів ЄС.

3 СТАВЛЕННЯ ДО ПРОЦЕДУРИ ПЕРЕТИНУ КОРДОНУ З КРАЇНАМИ НАТО (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕНЬ НА ППП ШЕГІНІ ТА РАВА-РУСЬКА)

На українсько-натовському кордоні станом на сьогоднішній день функціонує 33 пункти пропуску через державний кордон, 10 з яких припадає на українсько-польський його відтинок. Для моніторингового порівняльного дослідження ми обрали два міжнародні ППП – Рава-Руська – Гребенне та Шегині – Медика. Такий вибір було зроблено не випадково. Наші минулорічні дослідження показали, що робота з модернізації та розбудови ППП не велася достатньо інтенсивно. Планування, виконання проектних, а як наслідок і будівельних робіт, тривало дуже довго, що при обмежених можливостях існуючої інфраструктури становить суттєву перешкоду для функціонування ПП.

Після завершеної у вересні реконструкції ППП «Рава-Руська - Гребене» став одним із найбільших міжнародних автомобільних пунктів пропуску на українсько-польському кордоні. Після розбудови пропускна здатність цього ППП зросла у два рази та становить понад 3000 тисячі легкових автомобілів, 250 вантажівок та 100 автобусів впродовж доби. Основним завданням підтриманого Європейським Союзом (ЄС виділив 8,5 мільйонів євро) проекту розширення цього ПП було те, щоб люди не очікували у довгих чергах за рахунок зростання пропускної здатності, а також посилення безпеки кордону ЄС. Для цього на кошти ЄС у рамках проекту модернізації ППП було закуплено відповідне обладнання для догляду вантажів.

Вибір ПП «Шегині – Медика» був зумовлений тим, що це один з найбільших дорожніх ПП на польсько-українському кордоні і єдиний з ППП на всій протяжності українсько-натовського кордону, що має функціонуючий виділений термінал для пропуску піших подорожуючих. Цей ППП для переміщення легкових і товарних автомобілів було створено у 70-х рр. ХХ ст. та суттєво розбудовано для потреб Московської олімпіади 1980 року. Нині його пропускна здатність з обслуговування переміщення осіб і товарів: 2300 легкових, 250 вантажних автомобілів та близько 90 автобусів на добу. У 1998 р. відкрито пішохідний пункт пропуску з окремим

терміналом і 12 годинним режимом роботи, який з листопада 2005 року змінено на цілодобовий з можливістю пропуску до 10 тисяч подорожуючих на добу.

Пішохідний термінал ПП «Шегині – Медика» також було модернізовано та реконструйовано (у вересні – жовтні 2008 року) з метою пристосування його до норм «Шенгенської угоди», а також збільшення (удвічі) його пропускної спроможності.

Центральне місце в ході моніторингу займала проблематика дотримання прав людини при перетині кордону.

Вибірка респондентів склала 650 осіб, яких було опитано під час моніторингу на в'їзді на ППП «Шегині» (430 осіб) та ППП «Рава-Руська» (220 осіб). До цієї групи респондентів ми долучили відповіді 350 осіб, які були анкетовані на предмет візових процедур біля консульства РП у Львові, але самі висловили бажання дати оцінку процедури перетину українсько-польського кордону. Отже, загалом 1000 осіб. Об'єктом дослідження стали питання, що складають основу перетину кордону України з країнами НАТО: оцінка процедури перетину кордону на українському та польському боці; особливості та зміни в організації процесу перетину кордону після вступу РП до «Шенгенської зони»; порівняльна оцінка ставлення працівників польських і українських митних та прикордонних служб; якість комунікації подорожуючих з митниками та прикордонниками по обидва боки кордону; вікові, освітні та гендерні показники, місце проживання тощо.

Понад 50% українських громадян, які перетинали ППП «Шегині» і «Рава-Руська» оцінили незадовільно (11% - дуже погано, 42% - погано) якість процедури перетину кордону на польському боці (Рис. 3.1).

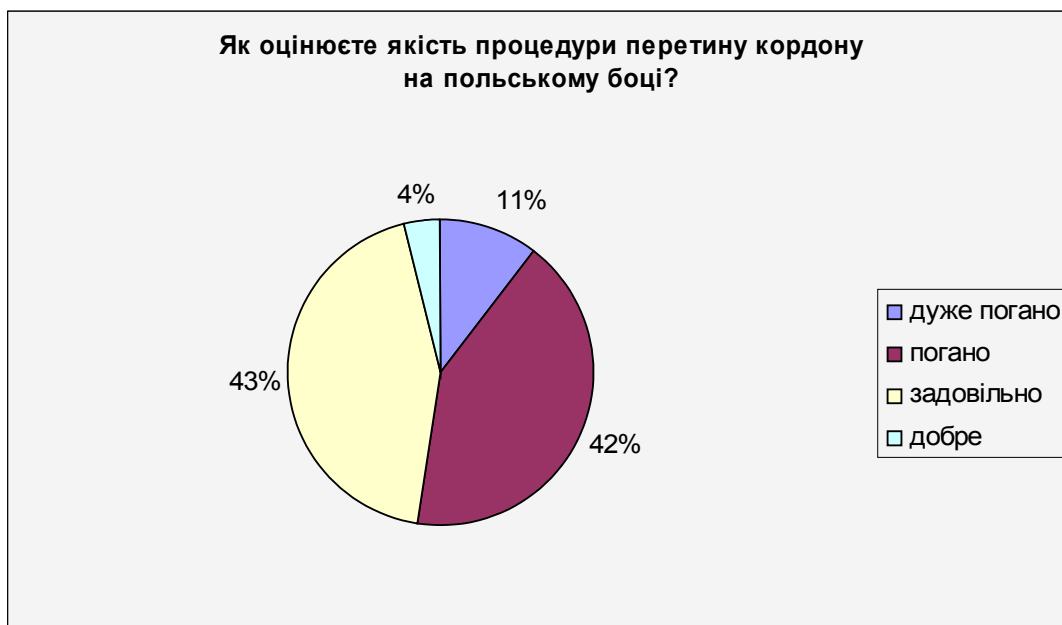

Рисунок 3.1 - Як оцінюєте якість процедури перетину кордону на польському боці

Тривале очікування на проходження паспортного контролю та митного догляду – один із основних чинників, які визначають вищенаведену оцінку процедури перетину українсько-натовського кордону на його польському.

За даними респондентів середній час очікування на проходження контролю коливається 4,5 – 6 годин на ППП «Шегині» та від 3,5 до 5 годин на ППП «Рава-Руська».

Анкетовані українські громадяни особливу увагу звертали на те, що в польських ППП польські громадяни обслуговуються набагато швидше ніж українці та громадяни третіх країн, причому незалежно від мети поїздки і засобу пересування.

Абсолютна більшість респондентів відзначила, що сам паспортний та митний контроль не триває довго. Він займає більше часу лише у випадках, коли виникає потреба додаткового з'ясування працівниками прикордонних та митних служб певних питань або із проведенням більш детального особистого контролю чи догляду. Але навіть у таких випадках його тривалість рідко перевищувала 30 хвилин. Цікавим є також і той факт, що тривалість контролю українських громадян і громадян третіх країн у порівнянні з польськими, практично не відрізнялась, навіть

не дивлячись на вимогу «шенгенського законодавства» щодо деталізованого контролю громадян з-за меж «шенгенської зони». Винятком є ППП «Рава-Руська – Гребенне», де понад 30 хвилинну тривалість прикордонного та митного контролю задекларували понад 70% опитаних.

У розмовах, які виходили поза рамки встановлених анкетами питань, респонденти охоче ділились своїми роздумами з приводу причин виникнення черг.

З аналізу їх розповідей та описуваних ситуацій, випливає, що тривалість очікування на митний і паспортний контроль залежить від підходу до виконання своїх обов'язків службовців прикордонної та митної служб конкретної зміни, тобто від організації роботи та компетентності конкретних працівників служб ППП.

Деякі з них характеризувались як справні і вмілі працівники, інші – навпаки. Черги на ППП виникають також через нестачу кваліфікованих кадрів. В зв'язку з цим, зареєстровано формування черг тоді, коли через недостатню кількість працівників на зміні, прикордонники та митники змушені переходити для проведення додаткового чи більш детального контролю, залишаючи своє робоче місце на смузі прикордонного та митного контролю.

З висловлювань анкетованих та із власних спостережень на польських ППП можемо зробити висновок, що прикордонники та митники спеціально уповільнюють процедуру контролю або організовують рух на ППП, щоби формувались черги, що мало би відбити охоту до частого перетину кордону в першу чергу у т.зв. «човників» та «бензовозів», тобто учасників неформальної «прикордонної торгівлі» чи «економічної діяльності». Це чергова причина негативної оцінки процедури перетину кордону та роботи митників і прикордонників по обидва боки кордону (Рис.: 3.1, 3.2, 3.3). Оскільки для українських громадян ППП є місцем першого контакту з офіційними представниками натовської країни, то в результаті це має вплив на формування думки не лише про інституції ЄС, «Шенгену», а й про НАТО. Особливу проблему ще донедавна становили черги на пішохідному терміналі ППП «Шегині», де на малій площі у дуже незручних умовах тіснилася велика кількість людей. На даний момент проблема черг тимчасово зникла, оскільки учасники прикордонного руху при звичаються до нових норм внесення на територію Польщі

акцизних товарів – горілки (0,5 літра замість 1 л) та сигарок (2 пачок замість 10). Але як показує досвід попередніх років, такі «затишшя» тривають лише на етапі адаптації до нововведень.

Тому варто вказати на комплекс найважливіших взаємопов'язаних факторів, які впливають на виникнення черг:

- Недостатня кількість працівників, які обслуговують учасників прикордонного руху через ППП;
- Слабкий рівень організації і невідповідні методи проведення паспортного та митного контролю (тут має значення також рівень строгості працівників служб); неналагодженість співпраці служб по обидва боки кордону між собою;
- Зміни положень митного законодавства та законодавства, що регулює правила перетину кордону, а також проблеми їх інтерпретації подорожуючими чи працівниками служб;
- Погана технічна інфраструктура ППП, перш за все недостатня кількість смуг і місць для проведення контролю; відсутність додаткових місць для проведення детального контролю, а також слабка якість електронних приладів (комп'ютерів, систем контролю осіб і транспортних засобів – бази даних);
- Специфіка подорожуючих; значної частка «учасників прикордонної торгівлі» в структурі подорожуючих, частота перетину ними кордону та необхідність здійснення контролю товарів, які вони перевозять. Все це значно збільшує термін очікування на перетин кордону як безпосередньо в ППП, так і на під'їздах до них;

Додаткові фактори – відсутність представників ЗМІ, дослідників чи представників органів влади в ППП.

Отож, респонденти заявляють про те, що тривале очікування впливає в значній мірі на негативну оцінку працівників прикордонної та митної служб, що майже пропорційно віддзеркалюється на оцінюванні процедури перетину.

Навіть, якщо врахувати, що учасники опитування завищували час, який вони витрачали на перетин кордону, то черг все-таки залишаються проблемою.

Респонденти не володіють інформацією про те, що «шенгенський кодекс» передбачає більш детальний контроль громадян третіх країн, тому проводять порівняння з проходженням контролю польськими громадянами, в результаті якого у них формується почуття дискримінації під час значно тривалішого очікування в черзі.

На оцінку ставлення представників прикордонної та митної служб суттєво впливають такі моменти:

- 1) способи комунікації;
- 2) застосування принципу недискримінації;
- 3) повага гідності учасників прикордонного руху.

Найгірше роботу та поведінку представників прикордонної та митної служб оцінили анкетовані на ПП «Шегині». На їхню думку, ставлення працівників ППП до подорожуючих погіршується у вечірні та нічні години, що проявляється у тривалих перервах в роботі прикордонників при зростанні черги на проходження контролю. Зареєстровано часті випадки, коли працівники ППП агресивно реагують на відстоювання подорожуючими своїх прав. Респонденти наголошують на тому, що їх піддають більш детальному і тривалішому контролю, що відповідає «шенгенським правилам», але тим не менше викликає в них почуття дискримінації. Учасники прикордонного руху в ПП «Шегині» досить часто висловлювали думку про гірше трактування представниками прикордонних та митних служб учасників «прикордонної торгівлі».

До українців не дуже люб'язно ставляться на польському відтинку українсько-натовського кордону і за даними «Рапорту Міністерства внутрішніх справ і адміністрації РП» присвяченого річниці перебування Польщі у «Шенгенській зоні». Звіт містить багато випадків нетактовних розмов, безпричинних відмов у в'їзді і неввічливої поведінки щодо українців.

Це вагоме офіційне підтвердження даних нашого дослідження, яке показало незадоволення 55% українських громадян якістю роботи та ставленням до них службовців польських прикордонної та митної служб. Задовільну оцінку їхній

роботі поставили 37% респондентів і лише 8% відзначили їхню роботу як «добру» (Рис. 3.2).

З огляду на те, що 66% респондентів оцінюють роботу українських митників та прикордонників (Рис. 3.3) так само як польських, а 6 – гірше, то, з урахуванням коментарів опитуваних (під час відповідей на запитання стосовно такої оцінки), ця цифра виражає незадоволення роботою службовців ДПСУ і ДМСУ. Краще, тобто задовільно, оцінили роботу українських прикордонників та митників лише 28% опитаних (Рис. 3.3).

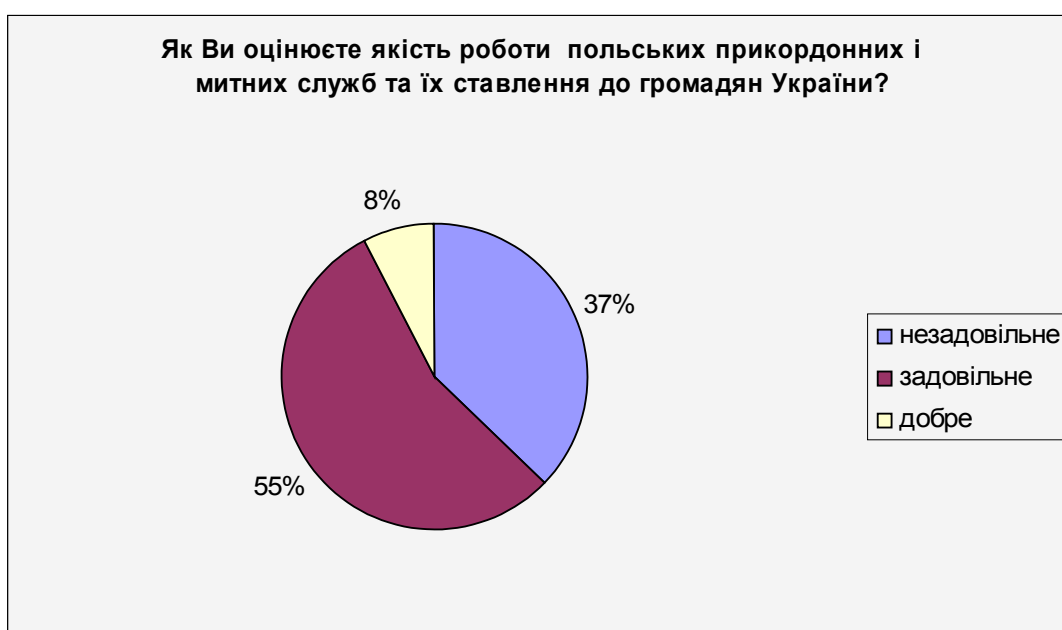

Рисунок 3.2 - Як Ви оцінюєте якість роботи польських прикордонних і митних служб та їх ставлення до громадян України

Також у звіті підкреслюється, що кількість громадян України, які відвідують Польщу, зменшилася вдвічі. Водночас, збільшилася кількість іноземців з Євросоюзу, які відвідують Україну.

З наших спостережень на ППП «Рава-Руська» та «Шегині» можемо зробити висновок, що зростання кількості громадян Євросоюзу, які відвідують Україну, зросло головним чином за рахунок польських громадян, що живуть за рахунок т.зв. прикордонної торгівлі. Що ж до зменшення кількості українських громадян, які відвідують Польщу, то на нашу думку воно знизилось більше ніж удвічі. На підтвердження можемо навести такий факт, базований на наших спостереженнях: на

10 автомобілів, що стоять у черзі на в'їзд до Польщі як правило 1-2 з українськими номерними знаками у ПП «Шегині» і 2-3 у ПП «Рава-Руська».

Власне проблема черг викликає найбільше емоцій у подорожуючих, що знаходить своє відображення в негативних оцінках процедури перетину кордону.

З огляду на складність проблеми черг, від відповідних органів влади очікується комплексних і довгострокових заходів. Головною причиною створення черг на ППП є, з одного боку, невідповідна інфраструктура ПП. В той же час, у випадку модернізованого ПП «Рава-Руська», спостерігається невикористання наявних

Рисунок 3.3 - Як Ви оцінюєте якість роботи співробітників української прикордонної та митної служб і їхнє ставлення до Вас в порівнянні з польськими

пропускних можливостей, спричинене не лише повільним обслуговуванням подорожуючих на польському ПП «Гребенне», а й штучним формуванням черги на

українському боці, що спричиняє спроби водіїв транспортних засобів до «заходів» з метою її об'їзду (за відповідний «знак вдячності» представникам відповідних служб, які забезпечують регулювання перетину кордону). З польського боку черги при в'їзді на територію РП формуються, зокрема, через неефективне використання смуги руху «без обкладання митом». У випадку виїзду українських громадян з території Польщі особливі проблеми виникають у представників малого і середнього бізнесу, які прагнуть повернути ПДВ на куплені польські товари, що вимагає відповідного формального обслуговування митниками, які відповідають за процедуру оформлення ТАКС-ФРІ. Як у випадку польської, так і в випадку української прикордонної та митної служб, виникнення черг пояснюється у значній мірі невідповідними до інтенсивності руху розподілом роботи кадрового потенціалу та організацією паспортного контролю та митного догляду. Організація руху в ППП залежить від командира підрозділу прикордонної служби та керівника зміни (як прикордонної так і митної) конкретного дня. В залежності від ситуації на ППП вони, при бажанні, можуть вносити відповідні зміни в організацію роботи підлеглих, що підвищило б пропускну спроможність ПП. Респонденти наголошували на тому, що не завжди на монітованих ПП представники прикордонної та митної служб використовують методи спрямовані на полегшення і прискорення перетину кордону. Відбувається навпаки – своїми діями вони сповільняють інтенсивність руху. Найбільше відчують і є свідками такої поведінки служб були черги на пішохідному терміналі ПП «Шегині-Медика».

Тут слід брати до уваги важкі умови та стресовий характер роботи в ППП, особливо в такому, де існує масове явище прикордонної торгівлі та контрабанди. Тому поведінка представників прикордонної та митної служб є своєрідним віддзеркаленням низки факторів, зокрема, наявної інфраструктури ППП та поведінки самих подорожніх. Однак, незалежно від ситуації, службовці ППП повинні дотримуватись високих стандартів у професійному підході до обслуговування подорожніх, оскільки саме вони для тих хто перетинає кордон є:

- у випадку польських служб – першими представниками країни НАТО, спілкування з якими має вагомий вплив на формування першого враження про

країну-члена і весь блок, а також про всю Європейську Спільноту з точки зору пропагованих високих стандартів у сфері забезпечення прав людини.

- у випадку українських служб – першими (для громадян інших країн) представниками владних структур країни, керівництво якої задекларувало прагнення до стандартів, виконання яких є передумовою реалізації курсу на євроатлантичну та європейську інтеграцію України.

Дослідження показало, що трапляються випадки трактування подорожніх всупереч принципу недискримінації, що особливо виразно проявляється у ставленні службовців ППП до громадян третіх країн та учасників «прикордонної торгівлі». У своїх висловлюваннях респонденти вказують на проблему порушення честі і гідності подорожніх у формі звертання до них представників служб ППП в ході особистого догляду. Зареєстровано непоодинокі випадки неналежного дбайливого ставлення прикордонників та митників до предметів, які є власністю подорожніх. Варто підкреслити, що чемне і люб'язне ставлення працівників ППП не вписані у переліку стандартів обслуговування, а залежать від індивідуальних рис характеру конкретно взятого працівника. Опитувані стверджують практичну відсутність корупційних діянь серед службовців польських ППП, натомість представники служб, які забезпечують перетин українських ППП цілеспрямовано створюють ситуації для отримання від водіїв вантажних автомобілів, малих та середніх підприємців, учасників прикордонної торгівлі т.зв. «знаків уваги». Практична майже повна ліквідація таких корупційних проявів на польських ППП, на переконання анкетованих, була досягнута завдяки: публікаціям ЗМІ, які широко висвітлювали випадки встановлених і доведених корупційних діянь; спеціально створеним антикорупційним органам, в т.ч. і в структурах самих служб ППП. Однак, окремі анкетовані вказували на те, що такі явища все ще мають місце і на польській стороні, змінились лише корупційні механізми і схеми: такі дії мають місце за межами ППП й існують між групами контрабандистів і представників служб ППП, які «тісно співпрацюють».

Аналіз анкет респондентів через призму **частоти перетину ними кордону** показує, що серед осіб, які перетинають кордон, абсолютною перевагою

вирізняється група осіб, які мешкають в прилеглих до лінії кордону населених пунктах (в смузі від 20 до 70 км) і перетинають ППП дуже часто (Рис. 3.4).

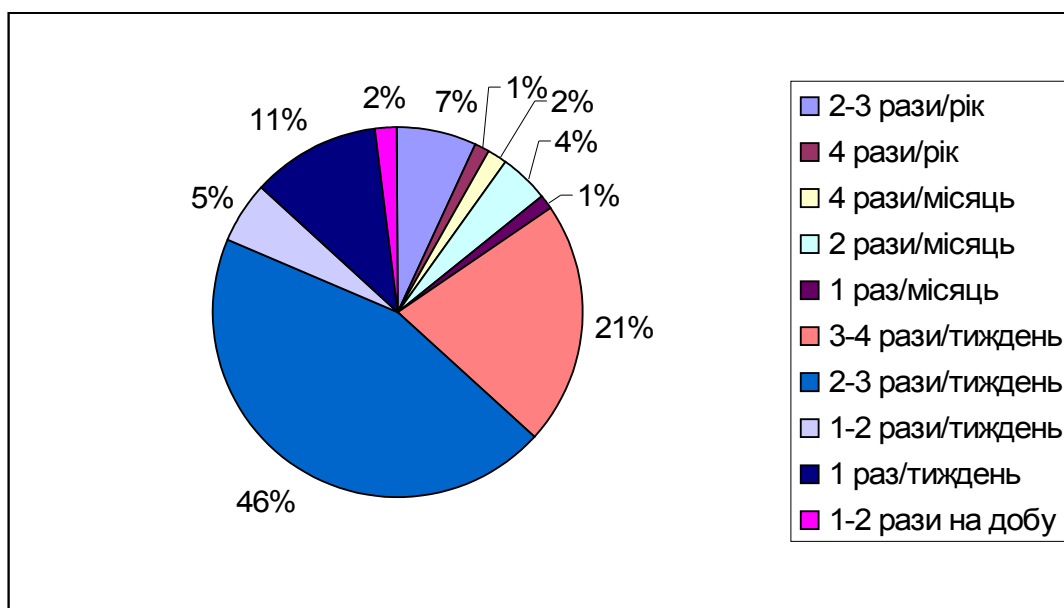

Рисунок 3.4 - Частота перетину кордону громадянами України на ППП «Шегині» і «Рава Руська»

В обох досліджуваних пунктах перетину державного кордону України понад 60% перетинає ППП більше двох разів на тиждень, причому понад 40% роблять це по 2-3

рази, а 18% по 3-4 рази (Рис. 3.4). В ПП «Шегині» відсоток тих, хто перетинає

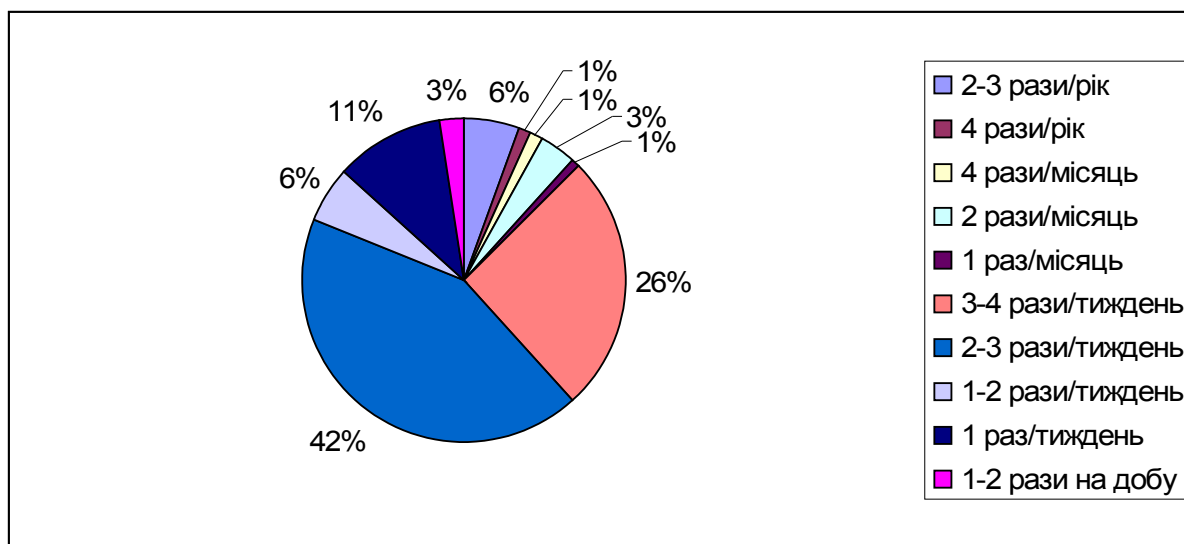

Рисунок 3.5 - Частота перетину кордону громадянами України на ППП «Шегині»

кордон 3-4 рази на тиждень є вдвічі більший (Рис. 3.5), ніж у ПП «Рава-Руська» (Рис. 3.6). Більше того, в Шегинях втричі більше анкетованих заявили про перетин кордону більше одного разу на добу (Пор.: Рис. 3.5 і Рис. 3.6). Це пояснюється як місцезнаходженням ПП практично в межах села Шегині Мостиського району так і наявністю в цьому ППП терміналу для піших. Відсоток осіб, які перетинають кордон один раз в місяць є однаково низький як на ПП «Шегині» (1%), так і на ПП «Рава-Руська» (2%). Це свідчить, що основна маса анкетованих живе за рахунок участі у т.зв. прикордонному бізнесі. Від 7% респондентів на ПП «Шегині» (Рис. 3.5) до 12% на ПП «Рава-Руська» (Рис. 3.6) залишають межі нашої держави на довші терміни і декларують перетин кордону до 4 разів на рік.

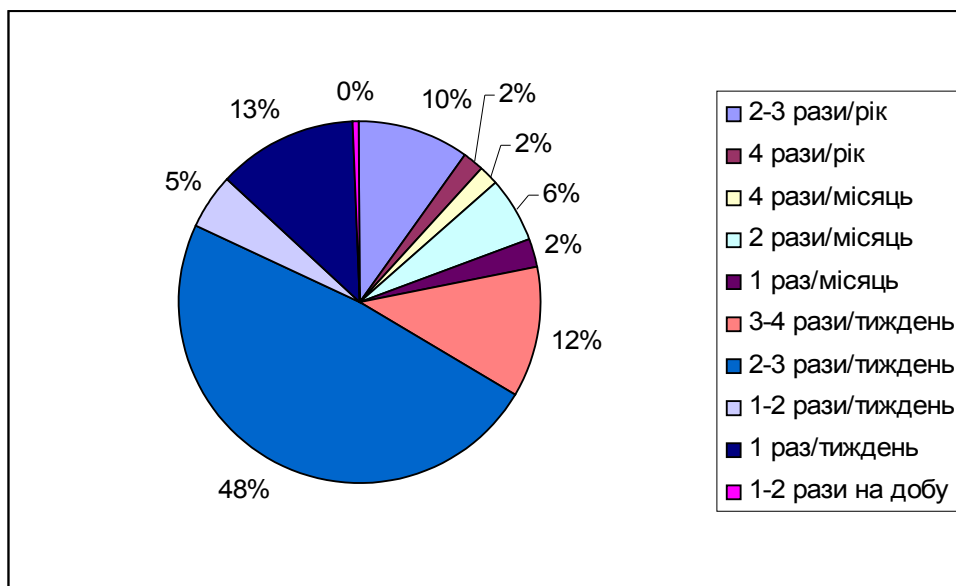

Рисунок 3.6 - Частота перетину кордону громадянами України в ППП «Рава Руська»

Частоту перетину кордону визначає як правило **мета виїзду** наших громадян за межі України, яка дає підстави для ще одного аспекту їх градації. Домінують подорожуючі для яких кінцевим пунктом були невеликі населені пункти поблизу лінії кордону. Респонденти, які прямували вглиб країни, називали кінцевими пунктами як правило великі міста з розвинутою економікою. Оскільки в більшості респондентів переважали часті (понад 2 рази на тиждень) виїзди з незначним заглибленням вглиб території РП, у прикордонні містечка і селища, мало правдоподібним видається, щоб ці виїзди носили характер «родинних» або «туристичних» поїздок. Можемо припускати, що справжньою метою, про яку респонденти на ПП «Рава-Руська» висловлювались дуже неохоче (Рис. 3.7) була

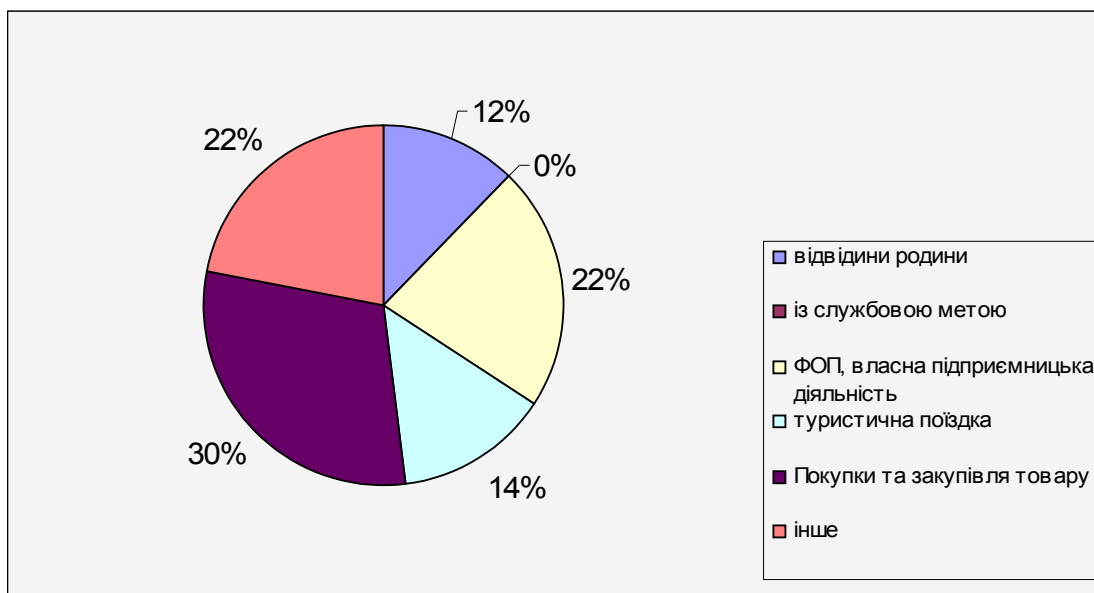

Рисунок 3.7 - Мета поїздки задекларована респондентами
в ПП «Шегині»

неформальна прикордонна торгівля. Неохоче признавались до участі у такій діяльності анкетовані на ПП «Шегині», які не ховались за якимись надуманими цілями перетину кордону, вказуючи у графі мета поїздки рубрику «інше» (Рис. 3.8).

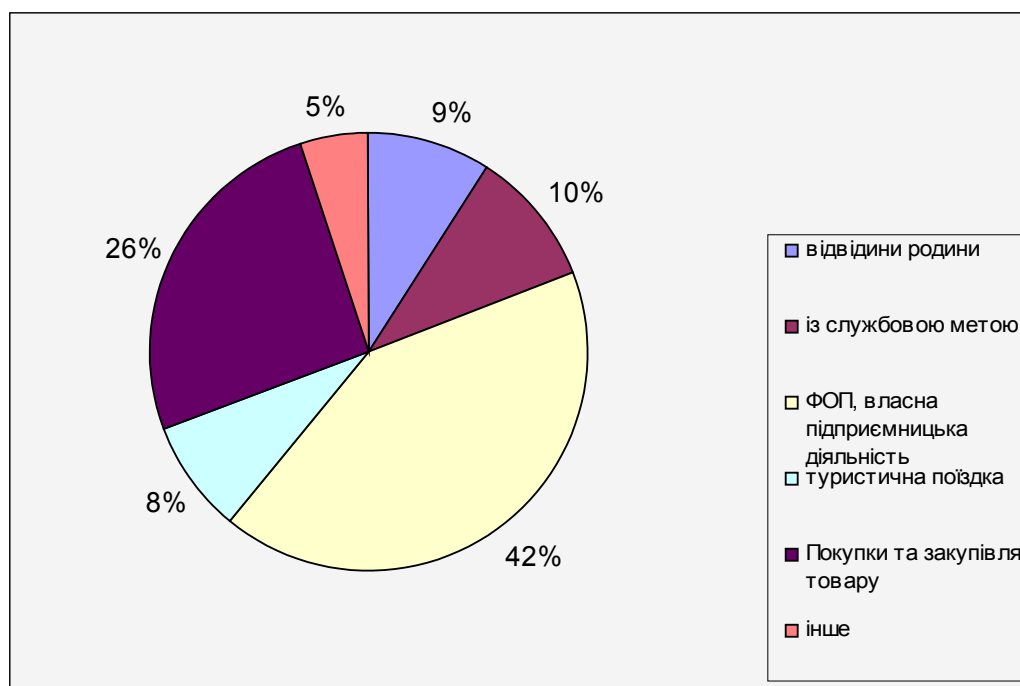

Рисунок 3.8 - Мета поїздки задекларована респондентами
в ПП «Рава-Руська»

Не виключено, що частина з учасників прикордонної торгівлі намагалась приховати свою справжню мету перетину кордону (припускаємо прикордонну торгівлю) прикриваючись поїздкою за покупками (з метою закупівлі товару) або індивідуальною чи власною підприємницькою діяльністю (Рис. 3.9). Звищений відсоток двох вищенаведених відповідей респондентів характерний для обох пунктів пропуску, тому на них треба звернути особливу увагу шляхом задавання прихованих запитань типу «чим Ви займаєтесь». При такій постановці питання кількість ФОП-ів чи осіб з власною підприємницькою діяльністю виявилась меншою аж на 17%.

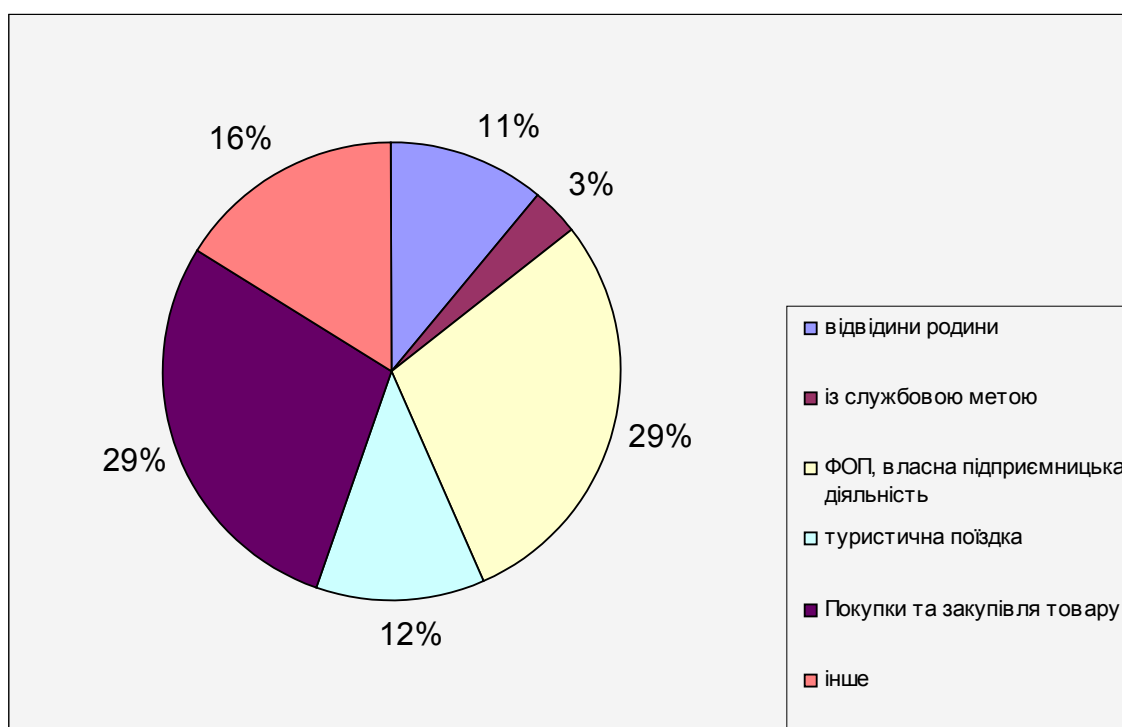

Рисунок 3.9 - Мета поїзди задекларована анкетованими в ПП «Шегині» і «Рава-Руська»

У зв'язку з прихованими та завуальованими відповідями респондентів на питання стосовно мети поїздки, для розробки більш об'єктивної типології учасників перетину кордону, ми порівняли їхні відповіді з нашим власними спостереженнями на ППП, а також скористались допомогою експертів, серед яких провідну роль

відіграли спеціалісти в галузі організації служб ППП та самі службовці ДПСУ та ДМСУ.

За критерієм «мета поїздки» виділено чотири групи:

- 1) особи, які перетинають кордон у зв'язку з заняттям формальною підприємницькою чи господарською діяльністю або ж виконанням роботи на замовлення працедавця;
- 2) учасники неформальної економічної діяльності;
- 3) туристи та особи, які перетинають кордон з метою відвідання родини;
- 4) особи, які виїжджають з метою здійснення покупок.

На думку експертів та представників ДПСУ і ДМСУ, які працюють на досліджуваних ППП, найбільшою групою є особи, що займаються неформальною економічною діяльністю. До цієї групи можна віднести «контрабандистів», які перевозять через кордон акцизні товари з перевищенням встановлених митними правилами норм, «човників» або дрібних учасників прикордонної торгівлі, які перевозять чи переносять акцизні товари у кількості, що або відповідає митним або незначною мірою її перевищує. Важко провести чітку межу між дрібною прикордонною торгівлею та контрабандою. Спеціалісти приймають, з певними застереженнями, що такою межею є кількість товарів, затримання яких митниками вважається адміністративним правопорушенням, а не злочином, а також особи, які здійснюють закупівлю інших товарів з метою продажу (головним чином товарів першої необхідності). Це явище є майже однаковою мірою характерне для обох ППП і становить 70% в Шегинях та 60% у Раві-Руській.

Прикордонна торгівля посилюється під час літніх та зимових канікул, а також напередодні свят, подібно до туристичних поїздок та поїздок з метою відвідин родин. Експерти підкреслювали, що поїздки пов'язані з діяльністю у сфері неформальної економічної діяльності поєднуються з іншими формальними причинами для виїздів за кордон, в зв'язку з чим важче піддаються ідентифікації.

Меншу групу серед тих, хто перетинає кордон становлять особи, які займаються виключно господарською діяльністю або формальним виконанням роботи. Особи, які працюють у Польщі чи інших країнах ЄС на підставі контрактів (спеціалісти,

викладачі, інженери) виїжджають головним чином через ПП «Рава-Руська». До цієї категорії відносять також значну групу мігрантів-заробітчани, які працюють у Польщі та інших країнах Євросоюзу. Аналіз проведеного анкетного опитування дає підстави для висновку про участь в перетині кордону підприємців і торговців. Вони закупають у Польщі товари для дому, електроніку, арматуру та будівельні матеріали.

Третьою, виділеною експертами групою, яка за їхнім твердженням є найменшою, є особи, які відвідують родичів за кордоном. Багато з них мають запрошення від родин, або документи, які підтверджують їх походження (наприклад, Карта поляка). Останньою групою є справжні туристи та особи, які поєднують туристичні поїздки із здійсненням покупок для власних потреб. Але вони становлять серед наших респондентів незначну групу на обох ППП.

Цьогорічні спостереження та опитування експертів показали, що розбудова інфраструктури на ППП «Рава-Руська» спричинилася до позитивного сприйняття цього ПП подорожуючими, а також до створення належних умов для справного виконання службових обов'язків службовцями ДПСУ та ДМСУ. Водночас, практично не змінилося сприйняття ППП «Шегині», як подорожуючими, так і з точки зору забезпечення належної інфраструктури для виконання обов'язків прикордонниками та митниками. Головні проблеми ПП «Медика» з точки зору інфраструктури: невідповідні умови для виконання роботи представників прикордонної та митної служб, недостатня кількість приміщень для контролю автомобілів, відсутність місць для паркування, залів очікування, смуг догляду з сидячими місцями та належних умов для неповносправних і осіб з дітьми (також і у «Раві-Руській»). У зв'язку з тим, що серед осіб, які перетинають ППП у Медиці значну частину складають інваліди і пенсіонери, особи з особливими потребами або хронічними захворюваннями, варто було б взяти до уваги можливість виникнення на ППП ситуацій, що можуть нести загрозу для їхнього здоров'я і життя. А відповідно мають бути створені пункти медичної допомоги та будівель належним чином пристосованих до потреб подорожніх.

Зауважено також проблеми з належним дбанням про чистоту та вигляд територій перед ППП, що також суттєво впливає на сприйняття ППП подорожуючими. Відсутність належної сфери послуг перед ППП «Медика» суттєво зменшує позитивні оцінки самого ПП. Розвиток інфраструктури територій перед ПП має істотне значення з огляду на збереження довгих черг перед ППП. В ході дослідження занотовано проблема діяльності груп «сприяння» прискореному перетину кордону в обхід черги (Рава-Руська) та переправлення через автомобільний ПП (у випадках закриття з технічних причин пішохідного ПП) «човників». Створення належних умов очікування на проходження прикордонного контролю та митного догляду, як і створення відповідних умов для виконання цих процедур прикордонниками та митниками, сприятиме розрядці негативного емоційного напруження, пов'язаного з важкими як для подорожніх, так і для працівників відповідних служб, процедур перетину кордону.

Прагнучи допомогти українській стороні у вирішенні вищезгаданих проблем Європейська Комісія реалізовує на Україні ще два аналогічних (до завершеного в ПП «Рава-Руська») проекти у пунктах пропуску «Ягодин» (на українсько-польському кордоні) та «Ужгород» (на українсько-угорському кордоні). До 2011 року планується відкриття ще трьох нових ППП з міжнародним статусом на українсько-польському кордоні: «Грушів-Будоміж», «Мшанець-Бистре» та «Нижанковичі-Мальховіце». Проектні роботи вже розпочато, але складність проекту, який реалізовуватиметься в умовах гористої місцевості, полягатиме у невідповідності відповідної інфраструктури, що, зокрема, передбачатиме будівництво великої кількості доріг та мостів.

Рекомендації експертів

Щодо вирішення проблеми черг:

- Розгляд можливості будівництва нових пунктів перетину державного кордону, вибравши найоптимальніші місця їх облаштування;

- Розробка і реалізація систематичних заходів щодо розбудови інфраструктури ППП, з метою підвищення пропускної спроможності існуючих пунктів (наприклад, збільшення кількості смуг перетину);
- Опрацювання та впровадження заходів спрямованих на підвищення ефективності руху в ППП, в т.ч. шляхом ефективнішої організації прикордонного контролю та митного догляду;
- Ефективніше використання смуги «без обкладання митом»;
- Застосування гнучкого підходу в організації руху на польських ППП – в ситуації, коли формуються великі черги на смузі контролю громадян третіх країн, проводити паспортний контроль та митний догляд цієї категорії подорожуючих на смузі для громадян держав-членів ЄС.

Щодо поведінки прикордонників та митників:

- Звернення уваги працівників прикордонних та митних служб на дотримання принципів поваги честі та гідності подорожуючих, а також на ставлення з повагою до предметів їх приватної власності;
- Звернення уваги працівників ППП на застосування в їхній роботі і дотримання принципу недискримінації з точки зору громадянства, статі чи мети поїздки;
- Впровадження програми тренінгів для прикордонників та митників з метою покращення їх комунікативних можливостей, особливо вироблення навичок і вмінь роботи з «важкими подорожуючими»;
- Посилення заходів спрямованих на боротьбу з корупцією та запобігання корупційним явищам;
- Проведення широкомасштабної кампанії в ЗМІ щодо прав осіб, які перетинають кордони.

Слід підкреслити, що якість обслуговування подорожуючих з різною метою і частотою осіб в ППП, які становлять зовнішній кордон НАТО є одним з істотних факторів, що впливають на сприйняття Північноатлантичного альянсу українськими громадянами, що вимагає від країн-учасниць блоку подальшого вдосконалення інфраструктури та додаткового вишколу кадрів ППП. Це вимагає розробки

комплексної стратегії поліпшення ситуації в пунктах перетину кордону та здійснення систематичного моніторингу процедур їх функціонування.

4 ПЕРСПЕКТИВИ ЗМІНИ (ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ) ПРОЦЕДУРИ ОТРИМАННЯ ВІЗ ТА ПЕРЕТИНУ КОРДОНУ З КРАЇНАМИ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО АЛЬЯНСУ ПО МІРІ РЕАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНОЮ КУРСУ НА ЄВРОАТЛАНТИЧНУ ІНТЕГРАЦІЮ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ЗМІНУ СТАВЛЕННЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО НАТО

Свобода пересування є однією із найвагоміших та найвідчутніших змін, які приніс мешканцям країн «комуністичного блоку», в т.ч. й громадянам нашої країни, кінець «холодної війни». Взаємне відкриття туристами, бізнесменами, студентами, а навіть і нелегальними працівниками, поділеної колись Європи, робить для них процес взаємного зближення з представниками «заборонених» колись для відвідування країн і народів розділеної залізною завісою Європи вимірним і відчутним. Мільйони громадян України отримали те, в чому їм раніше вперто відмовляли – закордонні паспорти, а завдяки їм і можливість вільного прийняття рішення про виїзд за кордон. Однак право виїзду виявилось лише однією стороною медалі. Адже право залишити країну свого походження, що входить до

Рисунок 4.1 - Яке було Ваше ставлення до НАТО до виїзду за межі нашої держави

переліку базових прав людини, не означає автоматичного отримання права на вільний вибір не лише місця можливого поселення, але навіть місця тимчасового виїзду, хоча б з туристичною метою.

Рисунок 4.2 - Чи змінилося Ваше ставлення до НАТО після відвідання країни-члена цього блоку

А як показують дані нашого опитування, саме можливість виїзду в країну Північноатлантичного блоку та самостійна оцінка і отримане від побаченого враження (Рис. 4.3) є визначальним фактором, що спонукає зміну ставлення 56% наших співгромадян до НАТО.

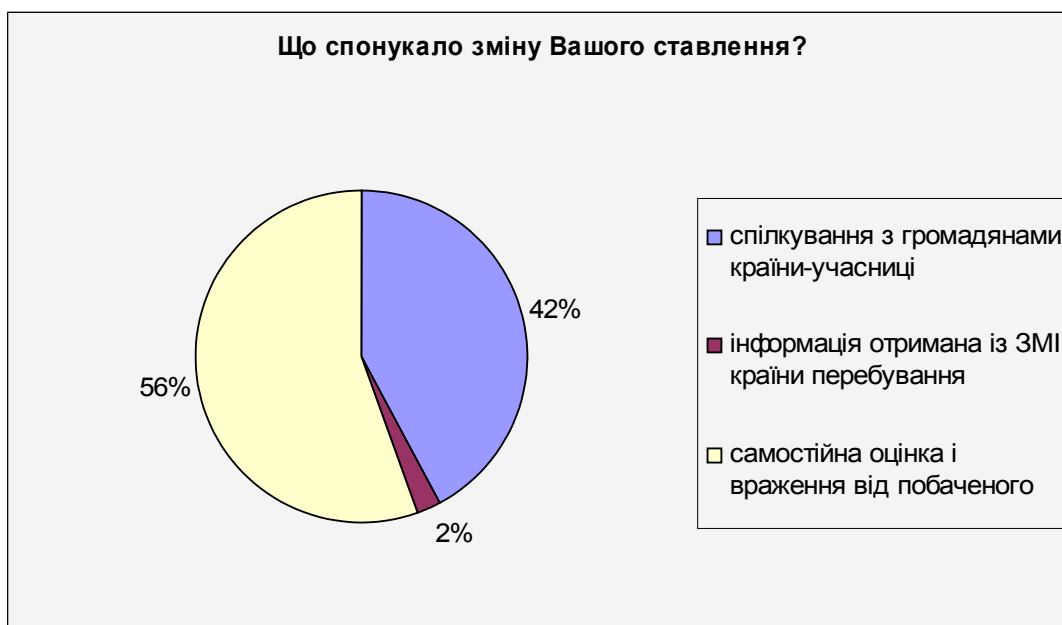

Рисунок 4.3 - Що спонукало зміну Вашого ставлення?

Другим за важливістю фактором наші респонденти назвали можливість спілкування з громадянами країни-учасниці блоку (Рис. 4.3).

Рисунок 4.4 - Чи полегшиться, на Вашу думку, процес отримання віз і перетину кордону після вступу України до НАТО з подальшою перспективою членства нашої держави у ЄС

Більше половини опитаних, при своєму позитивному ставленні до НАТО перед виїздом у країну цього блоку (Рис. 4.1), розуміють, що самого вступу нашої держави до Альянсу недостатньо для полегшення процесів отримання ними віз та перетину україно-натовського кордону, а такі зміни можливі лише при вдалому комплексному завершенні кроків з реалізації євроатлантичного та європейського вибору нашої країни (Рис. 4.1).

Дослідження виявило, що лібералізація візового режиму і процедури перетину кордону можуть позитивно вплинути на зміну ставлення до НАТО 81% мешканців України (Рис. 4.5).

Рисунок 4.5 - Чи лібералізація візового режиму і процедури перетину кордону з країнами-членами НАТО могла б позитивно вплинути на Ваше ставлення до цього військово-політичного блоку?

Проаналізуємо співвідношення покращення впливу на ставлення до НАТО через призму лібералізації візового режиму і процедури перетину кордону країн-учасниць блоку за гендерною ознакою (Таблиця 4.1, Рисунок 4.6, Рисунок 4.7).

Таблиця 4.1 - Гендерні особливості

стать	Кількість опитаних	вплине позитивно	не зміниться
чоловіки	53,04 %	83%	13%
жінки	46,96%	79%	15%

Рисунок 4.6 - Чи лібералізація візового режиму і процедури перетину кордону з країнами-членами НАТО могла б позитивно вплинути на Ваше ставлення до цього військово-політичного блоку?
(респонденти-чоловіки)

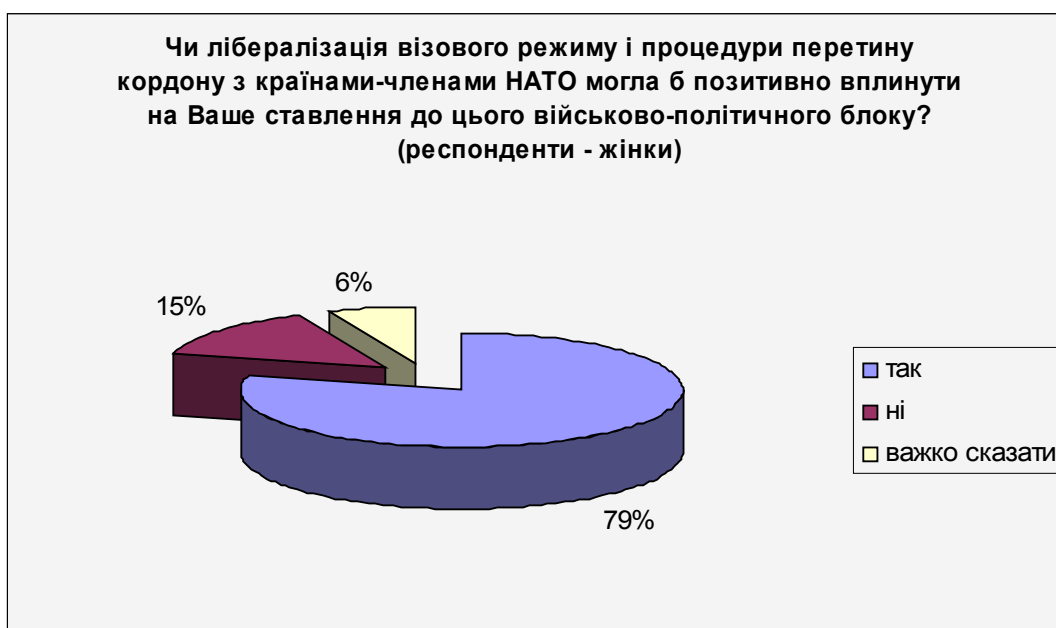

Рисунок 4.7 - Чи лібералізація візового режиму і процедури перетину кордону з країнами-членами НАТО могла б позитивно вплинути на Ваше ставлення до цього військово-політичного блоку?(респонденти жінки)

Питання лібералізації візового режиму між Європейським Союзом і Україною поставало вже напередодні останнього найбільшого розширення Євросоюзу у 2004 році, яке призвело до перетворення більшої частини українського західного кордону у кордон НАТО, Європейського Союзу, а від початку 2008 року (після приєднання до ЄС Румунії та Болгарії) по всьому його периметру. Починаючи з 2005 року Україна здійснює кроки спрямовані на вирішення цього питання як з європейськими країнами-членами НАТО, об'єднаними в Європейську Спільноту, так і з головним гравцем Північноатлантичного альянсу, яким все ще залишаються США. При цьому українські дипломати ставлять за мету «зробити все можливе, щоб українці мали можливість безперешкодно їздити у різні країни».

Аналіз переговорного процесу з натовськими країнами дає підстави стверджувати, що керівництво країн блоку демонструє готовність полегшити українцям перетин кордонів. З чисто формальної, переговори нарешті перейшли у конструктивну, практичну площину, щоправда конкретні механізми все ще обговорюються.

Найсуттєвішим кроком на цьому шляху стала ратифікація 15 січня 2008 р. Верховною Радою України «Угоди між Україною та Європейським Союзом про спрощення оформлення віз та про реадмісію осіб», якою надана можливість окремим категоріям українців подорожувати до ЄС за спрощеною процедурою. Політики і експерти оцінили це як перший крок на шляху до двостороннього безвізового режиму, адже на сьогоднішній день для всіх країн-членів ЄС Україна скасувала необхідність отримання віз.

Безвізовий режим з ЄС означатиме можливість для українців вільного в'їзду на територію Шенгенської зони та стане черговим кроком європейської інтеграції України. В інтерв'ю «Дзеркалу тижня» міністр закордонних справ України Володимир Огризко назвав таке прагнення українського керівництва «середньостроковою метою», до якого наші дипломати «будуть наполегливо прагнути».

Такі декларації українського зовнішньополітичного відомства небезпідставні і не односторонні, адже в Європейському Союзі також обговорюють можливість

скасування візового режиму з Україною. На думку віце-президента Європейського парламенту Марека Сівця, Брюссель може підтримати пропозиції Києва у справі скасування віз Євросоюзу для українців, але такий крок вимагає взяття «до уваги всіх можливих наслідків».

В ході обговорення питання скасування візового експерти звертають увагу на основні фактори, які можуть становити для України перешкоду на шляху до запровадження безвізового режиму.

Перша перешкода - проблема неврегульованості кордонів України з Росією, а також з іншими сусідніми державами. Східний кордон України все ще залишається слабким місцем через відсутність його фізичного облаштування, яке стримується незавершеними процесами делімітації та демаркації.

Найсерйознішим, з огляду на його протяжність, залишається російський відтинок.

До цього часу не завершено процес делімітації Азовського моря і Керченської протоки та демаркації вже делімітованої сухопутної ділянки. Свою частину Спільної демаркаційної комісії Україна створила ще в грудні 2005 року.

Проблемним залишається й білоруський відтинок українського східного кордону. Його делімітацію було завершено і оформлено Договором між Україною і Республікою Білорусь про державний кордон від 12 травня 1997 року. Проте демаркація українсько-білоруського кордону не може розпочатися без ратифікації вищезгаданого Договору Національними Зборами Республіки Беларусь (Верховна Рада України ратифікувала його 18 липня 1997 року).

Не менш проблематична ситуація й на молдавському відтинку українського кордону, в першу чергу через невизначеність придністровського сегменту кордону між Україною і Молдовою. Договір між Україною і Республікою Молдова про державний кордон підписано (1999) і ратифіковано (2000). Закінчено роботу з демаркації на північній ділянці кордону, триває демаркація на південній ділянці україно-молдовського державного кордону. Натомість на центральній ділянці, з Придністров'ям, ці роботи ще навіть не починались.

Друга перешкода - це дев'ять маршрутів нелегальної міграції, які проходять через територію України і є основними каналами переправлення нелегальних

мігрантів із країн Азії (Афганістан, Індія, Пакистан, Шрі-Ланка, Бангладеш, Китай, Узбекистан і Таджикистан, через Росію і далі через Україну до Європейського Союзу.

Статистичні дані Державної прикордонної служби України за 2007 рік дають підстави стверджувати збільшення потоку нелегальних мігрантів через нашу країну. У 2007 році ПСУ затримала 31 783 нелегалів, що на 23,3% більше ніж у 2006 році. Ця тенденція не тільки зашкоджує просуванню України до безвізового режиму з ЄС, а й несе загрозу стабільності ситуації в Україні.

Третя перешкода - виїзд українських нелегальних трудових мігрантів до країн ЄС, чисельність яких сягає, за різними оцінками, від 5 до 7 млн. осіб. За даними дипломатичних представництв нашої країни, свтаном на сьогоднішній день, на заробітках перебувають: у Польщі – 300 тис. громадян, в Італії – 200 тис., Чехії - 200 тис., у Португалії - 150 тис., в Іспанії - 100 тис. Офіційний дозвіл на роботу мають не більше 500 тис. українців. Близько 2 млн. українських мігрантів постійно проживають за кордоном, періодично відвідуючи Україну, а основна маса заробітчани зайнята у сезонних роботах. Тобто, 15% українців заробляють собі на життя закордоном, і 90% з них - нелегально. Заробітчани, будучи джерелом дешевої робочої сили, сприяють зменшенню рівня заробітної платні, а отже сприяють збільшенню рівня безробіття у країнах перебування. Остаточне зняття візових обмежень та повне відкриття кордону, побоюються чиновники Єврокомісії, збільшить кількість таких заробітчани, наводячи як приклад, ситуацію, що склалась після відкриття кордонів з Румунією і Болгарією.

Четверта перешкода – невідпрацьовані процедури видалення нелегальних мігрантів з території України. Основний потік нелегальних мігрантів до України проходить через Росію, а сприяють цьому безвізовий режим і відсутність договірної бази про реадмісію (підписана у 2006 році Угода ще й досі не набула чинності). Ще тривають переговори про підписання відповідної угоди з Білоруссю. Діє лише угода з Туреччиною про реадмісію була підписана в 2005 році і ратифікована 2006-го. За 2007 рік, за даними Департаменту охорони державного кордону, Україна видворила близько 13 тисяч нелегальних мігрантів (при 31 783 виявлених).

П'ята перешкода - невідповідність візового списку України візовому списку ЄС. Принциповим у цьому контексті має стати відміна Україною безвізового режиму з країнами СНД, окрім Туркменістану, для громадян якого уже запроваджено візи на в'їзд в Україну.

Статистичні дані вказують на те, що ця проблема буде дуже складною для вирішення Україною, оскільки кількість поїздок українців в країни СНД і громадян країн СНД в Україну, відповідно в 3 та у 4 рази перевищують ці показники у поїздках між Україною та ЄС. Окрім того, не менше 1 мільйона українців працює у Російській Федерації. Вводячи візовий режим з країнами СНД для зупинення потоків нелегальних мігрантів, український уряд створить серйозні утруднення своїм громадянам для виїзду в країни СНД.

Шоста перешкода - рівень захисту українського національного паспорта. Влітку 2007 року в Україні було введено нові паспорти громадянина України для виїзду закордон, який (з 25 ступенями захисту) має всі ознаки відповідності міжнародним стандартам та сучасним вимогам ЄС. У цьому контексті існує проблема повного переходу на паспорти нового зразка, яка триватиме до середини 2017 року. Швидше це питання можна буде вирішити або шляхом «наполегливої» рекомендації українцям замінити закордонні паспорти старого зразка, або шляхом введення часового обмеження дії паспортів попереднього зразка.

Для усунення вищенаведених перешкод на шляху позитивного вирішення питання запровадження ЄС безвізового режиму для українських громадян, слід провести комплекс заходів з усунення існуючих на цьому шляху перешкод, а саме:

- завершити процес делімітації і демаркації кордонів з Росією, Білоруссю і Молдовою;
- продовжити співробітництво з ЄС в рамках пролонгованої на 2008-2009 роки Місії Європейської Комісії з надання допомоги в питаннях кордону Україні та Республіці Молдова;
- вжити заходів з приведення параметрів стосунків між Україною і країнами-джерелами та країнами-транзитерами нелегальних мігрантів до рівня світових і європейських стандартів в сфері віз і міграційного регулювання;

- створювати нові робочі місця та належні умови праці, особливо в західних областях для запобігання потоків нелегальних українських заробітчан до країн ЄС;
- докласти зусиль для завершення ратифікації угоди про реадмісію з Росією (за висновками ЦМКЗПУ) та успішно завершити переговори і укласти угоду про реадмісію з Білоруссю;
- переглянути візові режими з країнами СНД, враховуючи кількість візитів та ризики в сфері нелегальної міграції;
- прискорити процес переходу громадян України на закордонні паспорти нового зразка.

Наявність перешкод до безвізового режиму з ЄС не завадила Україні ініціювати такі переговори.

Переговорний процес вже розпочався, але поки що Єврокомісія пропонує лібералізацію візового режиму в обмін на посилення боротьби з нелегальною міграцією. Це задекларовано в комюніке Єврокомісії для Ради ЄС та Європарламенту про Східне партнерство від 3 грудня 2008 року.

У питаннях візової політики першим кроком, на переконання Єврокомісії, має бути підписання угод про спрощення візового режиму та угод про реадмісію, другим кроком може стати скасування плати за візи, що, за даними 2007 року, приведе до зменшення надходжень до бюджетів країн-членів ЄС на 75 млн. євро.

Крім того, комюніке передбачає розвиток консульської мережі, в тому числі шляхом створення спільних центрів з обробки запитів на візи. Діалоги про безвізовий режим Єврокомісія пропонує розпочинати після ефективної імплементації угод про спрощення візового режиму та реадмісію. Ці діалоги передбачатимуть створення дорожніх карт, які мають базуватися на чотирьох основних темах: безпека документів, боротьба з нелегальною міграцією, питання охорони громадського порядку та питання зовнішніх відносин, включаючи захист прав мігрантів та інших вразливих груп населення.

Комісія також готова розпочати дослідження щодо витрат та переваг для Євросоюзу і партнерів при досягненні вільного руху робочої сили. Зважаючи на

результати такого дослідження, Єврокомісія може пропонувати частково відкривати робочий ринок для громадян з країн-партнерів.

Єврокомісія також вважає, що ЄС має допомогти партнерам у досягненні необхідних стандартів управління кордонами, створенні ефективного режиму захисту персональних даних, який водночас, давав би можливість обмінюватися даними з Європолем та Євроюстом, дати можливість партнерам брати участь в роботі відповідних європейських агентств, підтримати боротьбу з організованою злочинністю, торгівлею людьми, корупцією на високому посадовому рівні та у попередженні відмивання «брудних грошей».

«ЄС мав би запропонувати партнерам пакти «мобільності та безпеки», які включали б у себе як аспекти мобільності, так і умови, необхідні для забезпечення безпечного середовища», - зазначається у документі.

Такі пакти, на думку Єврокомісії, мають стосуватися боротьби з нелегальною міграцією, покращення системи надання притулку до стандартів ЄС, створення інтегрованої структури управління кордонами, відповідно до законодавства Євросоюзу, посилення здатності поліції та судової системи, зокрема, в боротьбі з корупцією та організованою злочинністю.

У питанні мобільності головним інструментом має бути так зване Мобільне партнерство (програма ЄС, що передбачає здійснення робочої міграції до ЄС на сезонні роботи за умов обов'язкового повернення).

Такі заходи спрямовані на лібералізацію візового режиму та процедури перетину українсько-натовського кордону будуть реалізовуватись в рамках пропозицій Єврокомісії щодо Східного партнерства. Це польсько-шведська ініціатива, яка має охопити 6 країн-сусідів ЄС: Азербайджан, Вірменію, Грузію, Молдову, Україну, а також Білорусь (за умови процесу демократизації країни). Вона була представлена у травні цього року і схвалена на засіданні Європейської Ради (самміті голів держав та урядів країн-членів ЄС) у червні. 1 вересня цього року Європейська Рада на фоні російсько-грузинського війни закликала прискорити роботу над імплементацією ініціативи. На грудневому засіданні Європейської Ради лідери голів держав та урядів країн-членів ЄС обмінялись

думками щодо представлених пропозицій, а остаточне рішення схвалить вже у березні 2009 року.

Питання лібералізації візового режиму стоїть на порядку денному відносин України зі США. У двосторонній «Дорожній карті», зокрема, зафіксовано завдання «посилення двосторонньої співпраці шляхом обмінів і візитів». Також сказано, що США і Україна «погоджуються сприяти особистим контактам громадян і надалі зосереджуватимуться на сфері культурних і освітніх програм обміну». Тобто і з американською стороною надалі обговорюється питання лібералізації режиму. Найбільш імовірним його проявом буде збільшення терміну дії візи (з нашого боку в'їзд на 90 днів є безвізовим). Експерти вважають, що на цьому етапі розраховувати на безвізовий режим із США також не варто. Адже це не є реальним навіть для всіх нових країн-членів Євросоюзу. Вирішальним аргументом на цьому шляху буде регуляризація міграційних обмінів між Україною і США: чим менше буде українських нелегальних мігрантів у США і чим менше буде відмов у видачі віз, хоча це процес досить суб'єктивний, тим більше буде аргументів для того, щоб наполягати на скасуванні віз.

Отже, як у відносинах з європейськими країнами НАТО, так і з головним учасником Північноатлантичного Альянсу, для України існує єдина триступенева формула вирішення «візового питання» – спрощення візового режиму, його лібералізація та відміна віз для громадян України.

ВИСНОВКИ

У формуванні ставлення українських громадян до НАТО та вступу нашої держави до Північноатлантичного альянсу на сучасному етапі, як ніколи раніше, важливу роль відіграє інститут громадської думки, а одним із вагомих чинників, що мають вплив на її формування є можливість безперешкодного спілкування наших співгромадян з представниками громадянського суспільства країн-учасниць блоку, яка поставлена у пряму залежність від існуючих принципів та процедур отримання громадянами України віз та перетину кордонів з країнами альянсу, який з 15 січня 2008 року регулюється «шенгенським законодавством».

З 1998 року наші кордони з країнами колишнього комуністичного блоку стали українсько-натовськими. З 2004 року західний, а з 2007 року частково і південно-західний кордон нашої держави набули нового характеру у зв'язку із вступом цих країн до Європейського Союзу та «шенгенської зони». Таким чином український кордон з Польщею, Угорщиною, Чехією, Словаччиною та Румунією став зовнішнім кордоном НАТО і Європейського Союзу на сході.

Цей кордон крім виконання функцій притаманних кордонам – охорона і захист від неконтрольованого напливу осіб і товарів – має також символічний характер, бо виконує роль «візитки» т.зв. «європейських стандартів». До цих стандартів належать професійне обслуговування, яке відповідає вимогам як національного законодавства, так і положенням *acquis Schengen* та *Community Custom Code*, але в першу чергу вимогам дотримання базових прав людини.

Тому головним завданням даного дослідження було підготовка аналізу ситуації з видачею «шенгенських віз», перетину українсько-натовського кордону та впливу згаданих процедур на динаміку зростання громадської підтримки ідеї вступу України до НАТО для представлення його як політикам і представникам місцевого самоврядування, так і широкій громадськості.

Отримані результати, на жаль, засвідчили, що протягом останнього 2008 року зміни, які відбувалися на західному напрямку зовнішньої політики нашої держави не відповідали очікуванням переважної більшості українських громадян. Це перш за

все стосувалося т.зв. «матеріального» забезпечення курсу України на євроатлантичну інтеграцію.

Перш за все це стосується візового режиму України з нашими західними сусідами – членами НАТО і ЄС. Вважалося, що підписання Умови про спрощення візового режиму між нашою державою і ЄС спричиниться якщо не до його ліквідації, то принаймні до значної лібералізації. На жаль, умови перебування України в т.зв. «візовому гетто» залишилися дуже суворими, хоч наша держава заплатила за їхню обіцяну лібералізацію досить дорого – підписанням Умови про реадмісію громадян третіх країн, що прибувають до ЄС через нашу територію. На жаль, лібералізація «по-українськи» виявилася значним ускладненням візової процедури. Вона, зокрема, полягає на необхідності мати запрошення для отримання візи; заплатити за неї 35 EUR (в умовах фінансової кризи це означає постійне зростання вартості віз для наших громадян); заплутаності положення про т.зв. багаторазові візи і категорії громадян, що мають право на їх отримання (в результаті цього багаторазові візи отримали лише 5% (!) заявників; мали місце непоодинокі випадки, коли багаторазова віза видавалася на 3 (!) дні); бракові уніфікації списку документів, необхідних для отримання візи, через що окремі консульства (зокрема, Чехії, Словаччини) вимагали додаткових документів, не передбачених Умовою від 15.01.2008 р., і переважно відмовляли заявникам.

Не спостерігалось позитивної динаміки у створенні необхідних умов для українських громадян, що прагнули отримати т.зв. «шенгенську» візу. Більшість консульств знаходиться у невідповідних приміщеннях, що обмежує їхні можливості у видачі необхідної кількості віз, створює величезні черги і непотрібний ажіотаж. У Львові восени цього року чеське консульство взагалі закрилося на ремонт і протягом двох місяців не видавало віз. Тут відсутні чітка інформація про перелік необхідних документів і бланки заяв державною мовою – бланки чеською і російською мовами! Натомість кидається в очі попередження для зацікавлених осіб, що консульство може вимагати додаткових документів (не уточнюючи яких саме!) для видачі візи. Позитивно можна оцінити роботу лише польського консульства у Львові, яке влітку поточного року перейшло на двозмінний режим роботи, а з липня

місяця створило додаткові віконечка для видачі віз на вул. Сміливих, що значною мірою зняло політичну напругу навколо діяльності цієї дипломатичної установи.

Загалом же напрашується висновок, що головною проблемою українців є не брак віконечок для отримання віз чи хамство з боку співробітників консульств, а існуючий візовий режим. Його ліквідації слід добиватися ще й з огляду на те, що Україна відмінила візи для громадян країн-членів ЄС ще у 2005 р. Внаслідок цього наша держава позбулася значних валютних надходжень і створила ситуацію, коли на українсько-польському чи українсько-словацькому кордоні наші громадяни перебувають у значній меншості. За час проведення наших досліджень на ППП в Шегинях і Раві-Руській восени цього року методом візуального спостереження було встановлено, що співвідношення автомобілів з українськими і польськими номерами коливається в залежності від дня тижня і періоду доби від 1:6 до 1:10 (статистичні дані МВСіА РП свідчить, що від січня до серпня цього року кількість громадян України, які відвідали Польщу, зменшилась вдвічі. Практично вдвічі зменшилась кількість українських перевізників. Загалом, від початку року кількість українців, які в'їхали до країн ЄС зменшилась на 37,7 %. Разом з тим, майже на 18% зросла кількість громадян ЄС, які відвідали Україну!!! Таким чином, українці усвідомлюють свою меншовартість і нарікають на політику власної держави, яка ставить їх у статус упосліджених. Це особливо проявилось під час проведення другого етапу польових досліджень в листопаді-грудні ц.р., коли українські громадяни масово відмовлялися відповідати на питання наших співробітників, виявляючи при цьому відверту озлобленість щодо неадекватної політики Української держави у візових питаннях.

Ця озлобленість посилювалася існуючим статусом західного державного кордону. Слід підкреслити, що на відміну від північного і східного кордонів західний кордон України й далі залишався кордоном, який є добре забезпеченим і охороняється згідно зі стандартами, прийнятими ще за часів «холодної війни». Протягом року тут завершено реконструкцію лише одного Прикордонного пункту пропуску (далі – ППП) в Раві-Руській – гребінному, однак і його потужності не використовуються повною мірою. Що більше – навіть проведена реконструкція не

збільшила значною мірою пропускних спроможностей ППП, позаяк на нейтральній смузі кількість пасів для автомобілів скорочується з п'яти-шести до двох. Це спричиняє виникнення «корків» і значних черг на території самих ППП. Лише в цьому році спеціальною нотою Міністерства закордонних справ України було визначено вісім пунктів на українсько-польському кордоні, де передбачається створення нових ППП. Однак на сьогоднішній день їхнє будівництво ще не розпочалося.

Значні нарікання водіїв викликають під'їзні дороги до ППП. У поточному році було реконструйовано і розширено лише один (!) кілометр під'їзної дороги до ППП у Раві-Руській, однак якість і цього відтинку дороги далека від європейських стандартів. Не витримує жодної критики під'їзна дорога до ППП в с. Шегині, яка проходить через населений пункт, є вузькою, що спричиняє періодичне виникнення тут численних «корків».

Таким чином, вже сам західний напрямок у вигляді стану доріг і ППП не сприяє формування в українських громадян позитивних емоцій, щодо ефективності зовнішньополітичного вектора України, спрямованого на захід.

Ці враження підсилюються поведінкою окремих як українських, так і польських співробітників митної й прикордонної служб. Нерідко вони дозволяють собі хамське, зверхнє ставлення до осіб, що перетинають кордон. Нормою поведінки є ігнорування працівниками відповідних служб автомобілів і автобусів, через що останні годинами стоять у черзі. Або ж імітування польськими митниками посиленого догляду автомобілів навіть на т.зв. «зеленій» смузі спрощеного догляду, через що на один автомобіль затрачається не 1-2, а 5-10 хв. Особливо часто це спостерігається з польського боку на ППП в Шегинях – Гребенному і Краківці – Корчовій. Створенню величезних черг, особливо ТІРів, сприяють також регулярні страйки польських митних служб або ж блокування пішохідного переходу в Шегинях польськими «човниками». Таким чином, в багатьох українських громадян (особливо тих, що прибувають зі східних областей України) формується перше негативне враження про Польщу і поляків, яке, на жаль, часто залишається найсильнішим, сприяє формуванню їхнього неприязного ставлення до західного

світу, що в негативний спосіб позначається на динаміці підтримки громадянами України ідеї вступу нашої держави до НАТО.

Таким чином, проведені дослідження ще раз підтвердили виняткову важливість характеру візового режиму і процедур перетину державного кордону для поширення серед громадян України «пронатовських» настроїв. На жаль, державними чинниками нашої держави робиться дуже мало для матеріалізації західного вектора Української держави. А без помітних зрушень в цій галузі важко сподіватися зміни ставлення значної частини українських громадян до ідеї євроатлантичної інтеграції України.

Висновки з проведених досліджень були використані співробітниками Інституту європейської інтеграції для підготовки доповідей на наукових конференціях, присвячених проблемам транскордонного співробітництва між Україною і Польщею (зокрема, у Білостоці, Польща, 4-5 жовтня 2008 р.), а також у виступах директора Інституту д. іст. наук Гудя Б.В. в тематичному циклі передач Львівського обласного радіо «Європейський вектор» (три передачі у 2008 р.). Також розроблені практичні рекомендації для органів регіонального самоврядування, спрямовані на поліпшення ситуації на західному напрямку зовнішньої політики нашої держави.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Козловський Іван. Безкоштовні візи до Польщі видаватимуть до 20 грудня // Вголос. – 04.12.2007. – [Цит. 2008, 11 листопада]. – Доступний з: <<http://vgolos.lviv.ua/articles/6920.html>>
2. Козловський Іван. «Шенгенська зона»: пільговий в'їзд для українців // Вголос. – 05.12.2007. – [Цит. 2008, 11 листопада]. – Доступний з: <<http://vgolos.lviv.ua/nagolos/6926.html>>
3. Козловський Іван. До підписання Угоди між Україною і Польщею про малий прикордонний рух залишився останній крок // Вголос. – 03.03.2008. – [Цит. 2008, 11 листопада]. – Доступний з: <<http://vgolos.lviv.ua/news/94283.html>>
4. Козловський Іван. Міністри закордонних справ України та Польщі парафують угоду про малий прикордонний рух сьогодні // Вголос. – 04.03.2008. – [Цит. 2008, 11 листопада]. – Доступний з: <<http://presstime.com.ua/news/view/24885.html>>
5. Козловський Іван. Представник МЗС Польщі про принципи малого прикордонного руху // Вголос. – 04.03.2008. – [Цит. 2008, 11 листопада]. – Доступний з: <<http://presstime.com.ua/news/view/24897.html>>
6. Козловський Іван. Відлуння Бухарестського самміту: «Груднева перспектива ПДЧ для України – заслуга Польщі» // Вголос. – 09.04.2008. – [Цит. 2008, 11 листопада]. – Доступний з: <<http://vgolos.lviv.ua/articles/7415.html>>
7. Козловський Іван. Польські «човники» влаштували бунт на кордоні // Голос України. – 06.12.2008. – [Цит. 2008, 11 листопада]. – Доступний з: <<http://www.golos.com.ua/article/1228491145.html>>
8. Hud'Bohdan. Kwestia granicy we współczesnych stosunkach ukraińsko-polskich // Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja regionów transgranicznych, Redakcja naukowa Michał Gabriel Woźniak. – Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2008. – S. 35-41.
9. Kozlovskyy Ivan. Podstawy prawne funkcjonowania euroregionów na Ukrainie // Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja regionów transgranicznych, Redakcja

naukowa Michał Gabriel Woźniak. – Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2008. – S. 16-22.

10. Budzinsky Taras. Migracja zarobkowa obywateli ukraińskich do państw Unii Europejskiej a kształtowanie społecznych preferencji w stosunku do polityki zagranicznej Ukrainy // Spójność społeczno-ekonomiczna a modernizacja regionów transgranicznych, Redakcja naukowa Michał Gabriel Woźniak. – Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2008. – S. 342-346.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А Запитання, які було поставлено учасникам опитувань в пунктах перетину державного кордону:

АНКЕТА
соціологічного опитування громадян України на пунктах перетину державного кордону (Шегині, Рава-Руська)
з метою виявлення впливу даної процедури на їхнє ставлення до проблеми вступу нашої держави до НАТО

1. Ім'я _____
2. Вік _____
3. Освіта _____
4. Місце проживання _____
5. Частота перетину кордону _____
6. Як Ви оцінюєте процедуру отримання віз в польських консульствах (м. _____):
  - А) дуже складно
  - Б) з певними ускладненнями
  - В) без ускладнень
7. Ставлення працівників візових установ в процесі оформлення візи:
  - А) недоброзичливе
  - Б) задовільне
  - В) доброзичливе
8. Як оцінюєте якість процедури перетину кордону на польському боці:
  - А) дуже погано
  - Б) погано
  - В) задовільно
  - Г) добре
9. Як Ви оцінюєте якість роботи польських прикордонних і митних служб та їх ставлення до громадян України:
  - А) незадовільне
  - Б) задовільне
  - В) добре
10. Як Ви оцінюєте якість роботи співробітників української прикордонної та митної служб і їхнє ставлення до Вас в порівнянні з польськими:
  - А) гірше
  - Б) таке саме
  - В) краще
11. Яке було Ваше ставлення до НАТО до виїзду за межі нашої держави:
  - А) негативне
  - Б) позитивне
  - В) не мав виробленого ставлення

12. Чи змінилося Ваше ставлення до НАТО після відвідання країни-члена цього блоку:
- А) не змінилося
  - Б) погіршилося
  - В) покращилося
13. Що спонукало зміну Вашого ставлення:
- А) спілкування з громадянами країни-учасниці
  - Б) інформація отримана із ЗМІ країни перебування
  - В) самостійна оцінка і враження від побаченого
14. Чи полегшиться, на Вашу думку, процес отримання віз і перетину кордону після вступу України до НАТО з подальшою перспективою членства нашої держави у ЄС:
- А) так
  - Б) ні
  - В) важко сказати
15. Чи лібералізація візового режиму і процедури перетину кордону з країнами-членами НАТО могла б позитивно вплинути на Ваше ставлення до цього військово-політичного блоку?
- А) так
  - Б) ні
  - В) важко сказати

ДОДАТОК Б Запитання, які було поставлено учасникам опитувань біля консульських представництв:

АНКЕТА

соціологічного опитування громадян України біля консульських представництв країн-учасниць Північноатлантичного альянсу з метою виявлення впливу процедури отримання віз на їхнє ставлення до проблеми вступу нашої держави до НАТО

1. Ім'я _____
2. Вік _____
3. Освіта _____
4. Місце проживання _____
5. Чи отримуєте Ви візу вперше?
  - А) так
  - Б) ні
6. Чи знаєте ви про існування можливості спрощеного оформлення віз після 1 січня 2008 року?
  - А) знаю достатньо
  - Б) знаю недостатньо
  - В) не знаю
7. Чи маєте Ви право на отримання візи на пільгових умовах?
  - А) так
  - Б) ні
  - В) важко відповісти
8. Чи знаєте Ви щось про «шенгенську зону»?
  - А) знаю достатньо
  - Б) знаю недостатньо
  - В) не знаю
9. Чим на Вашу думку є «шенгенська зона»?
  - А) структурою, яка обмежила можливості виїзду українських громадян за кордон
  - Б) структурою, яка полегшила можливості виїзду українських громадян за кордон
  - В) це група країн, які об'єднались з метою ліквідації паспортного та митного контролю в межах зони
  - Г) важко відповісти
10. Для чого Вам «шенгенська віза»?
  - А) для відвідання однієї країни «шенгенської зони»
  - Б) для відвідання кількох країн «шенгенської зони»
11. Джерело інформації про процедуру отримання візи:
  - А) працівники консульської установи
  - Б) засоби масової інформації
  - В) родичі, знайомі

12. Як Ви оцінюєте процедуру отримання віз в консульствах (м. _____ консульство _____):

- А) дуже складно
- Б) з певними ускладненнями
- В) без ускладнень

13. Ставлення працівників візових установ в процесі оформлення візи:

- А) доброзичливе
- Б) нейтральне
- В) недоброзичливе

14. Про отримання якої візи Ви зверталися:

- А) одноразової
- Б) багаторазової
- В) короткотермінової
- Г) довготермінової

15. Як Ви оцінюєте можливість отримання багаторазової візи після 1 січня 2008 року?

- А) полегшилося
- Б) ускладнилася
- В) не змінилася

16. Як зміниться, на Вашу думку, процес отримання віз після вступу України до НАТО (з подальшою перспективою членства нашої держави у ЄС):

- А) полегшиться
- Б) ускладниться
- В) не зміниться
- Г) важко сказати

ДОДАТОК В Зведені таблиці та гістограми за результатами опитування

Таблиця 1.В - Частота перетину кордону на ПП "Шегині"

Частота перетину кордону	Кількість респондентів
2-3 рази/рік	24
4 рази/рік	5
4 рази/місяць	6
2 рази/місяць	15
1 раз/місяць	4
3-4 рази/тиждень	111
2-3 рази/тиждень	184
1-2 рази/тиждень	24
1 раз/тиждень	46
1-2 рази на добу	11
Загальна кількість опитаних	430

Таблиця 2.В - Частота перетину кордону на ПП «Рава-Руська»

2-3 рази/рік	22
4 рази/рік	4
4 рази/місяць	4
2 рази/місяць	13
1 раз/місяць	5
3-4 рази/тиждень	26
2-3 рази/тиждень	106
1-2 рази/тиждень	11
1 раз/тиждень	28
1-2 рази на добу	1
Загальна кількість опитаних	220

Таблиця 3.В - Частота перетину кордону на ПП «Рава-Руська» та ПП "Шегині"
(зведені дані)

2-3 рази/рік	46
4 рази/рік	9
4 рази/місяць	10
2 рази/місяць	28
1 раз/місяць	9
3-4 рази/тиждень	137
2-3 рази/тиждень	290
1-2 рази/тиждень	35
1 раз/тиждень	74
1-2 рази на добу	12
Загальна кількість опитаних	650

Таблиця 4.В - Мета поїздки за кордон, яку вказали у своїх анкетах учасники опитування в ПП «Рава-Руська» та ПП "Шегині"
(за кількістю респондентів)

Мета поїздки	ПП «Шегині»		ПП «Рава-Руська» (%)	
	Кількість осіб	(%)	Кількість осіб	(%)
відвідини родини	52	12	20	9
із службовою метою	0	0,00	22	10
ФОП, власна підприємницька діяльність	95	22	92	42
туристична поїздка	60	14	18	8
Покупки та закупівля товару	129	30	57	26
інше	94	22	11	5
Кількість опитаних (в особах) Подаю для виведення кількості опитаних по рубриках	430	100%	220	100%

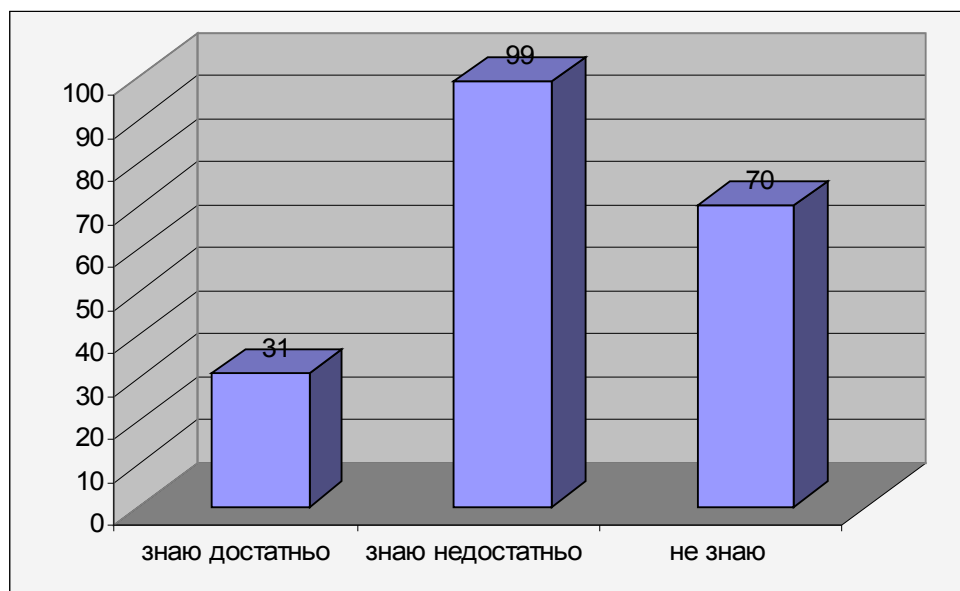

Рисунок 1.В - Чи знаєте ви про існування можливості спрощеного оформлення віз після 1 січня 2008 року? (Дані опитування під Генконсульством РП у Львові)

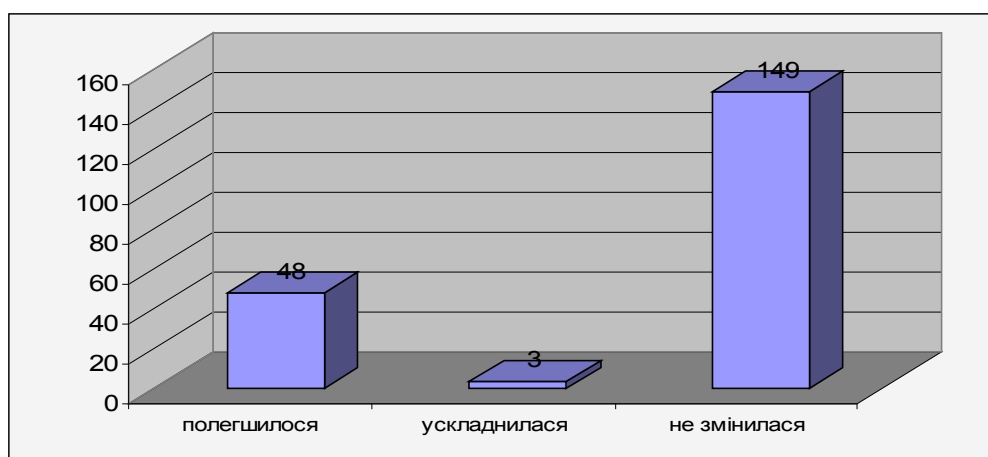

Рисунок 2.В - Як Ви оцінюєте можливість отримання багаторазової візи після 1 січня 2008 року? (Дані опитування під Генконсульством РП у Львові)

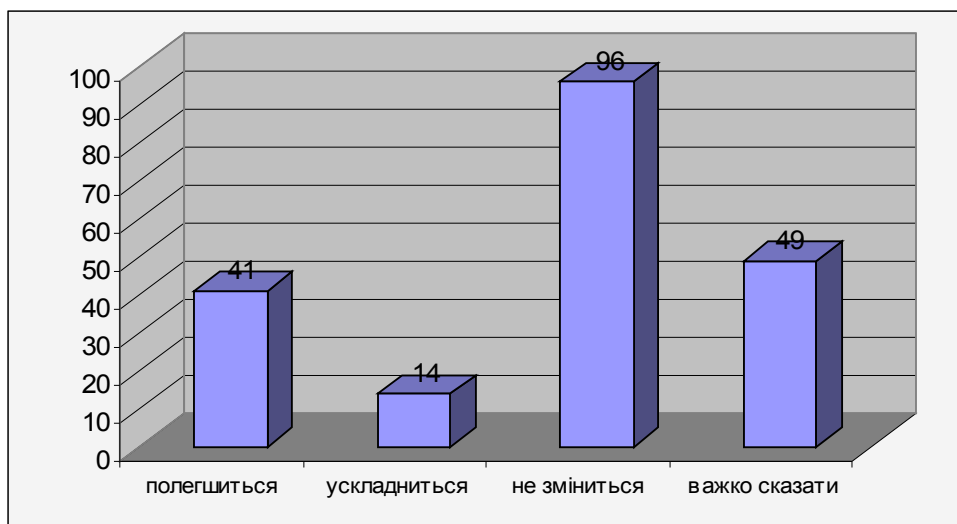

Рисунок 3.В - Як зміниться, на Вашу думку, процес отримання віз після вступу України до НАТО, з подальшою перспективою членства нашої держави у ЄС? (Дані опитування під Генконсульством РП у Львові)

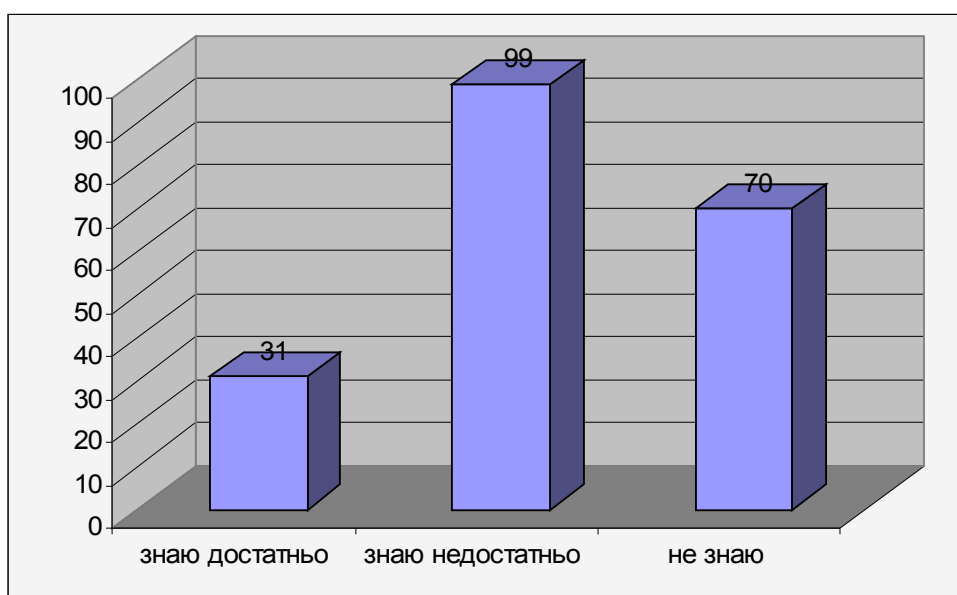

Рисунок 4.В - Чи знаєте ви про існування можливості спрощеного оформлення віз після 1 січня 2008 року? (Дані опитування під Генконсульством ЧР у Львові)

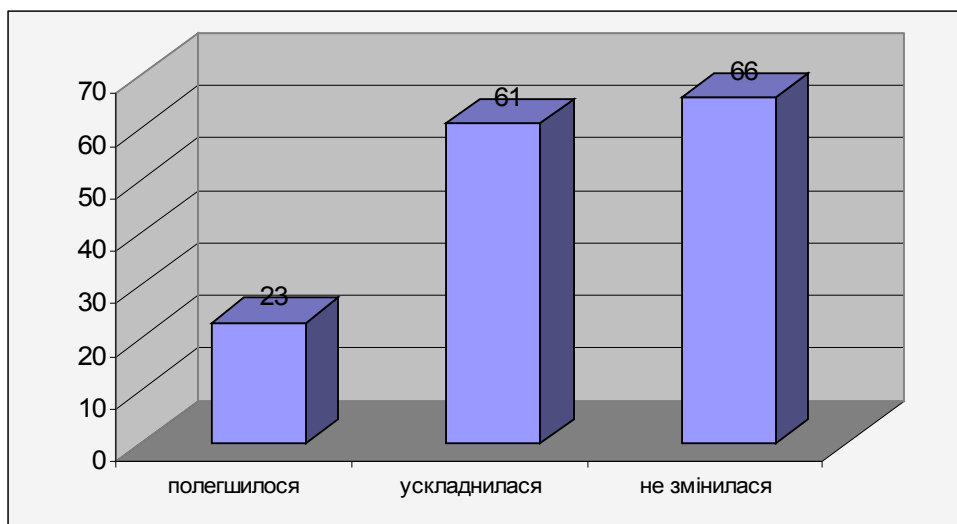

Рисунок 5.В - Як Ви оцінюєте можливість отримання багаторазової візи після 1 січня 2008 року?
(Дані опитування під Генконсульством ЧР у Львові)

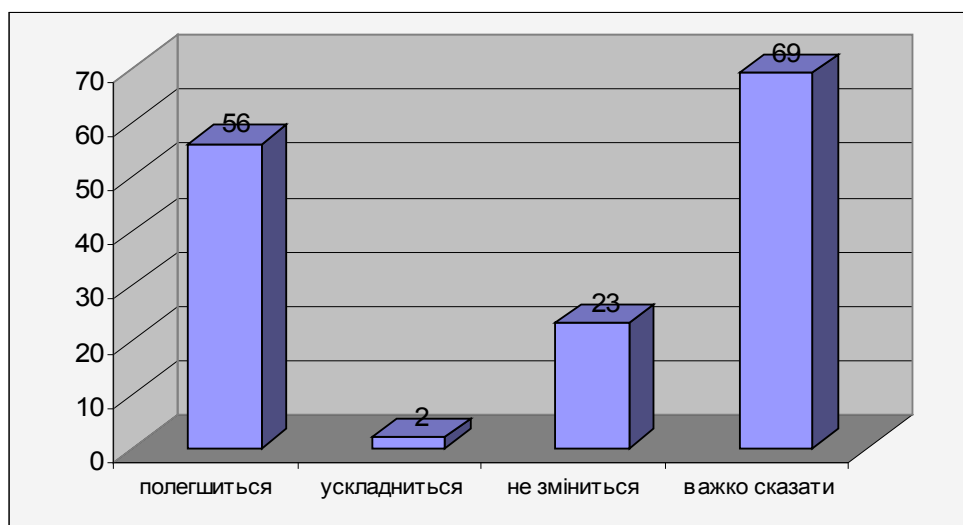

Рисунок 6.В - Як зміниться, на Вашу думку, процес отримання віз після вступу України до НАТО, з подальшою перспективою членства нашої держави у ЄС? (Дані опитування під Генконсульством РП у Львові)